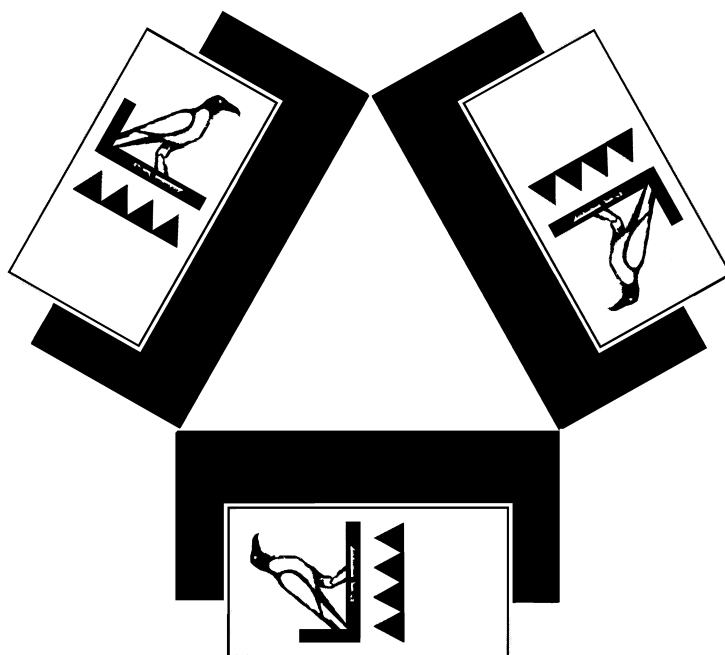

Nota Bene

Anna Sivula

Aineistoon ja tutkimuksiin viittaaminen Turun yliopiston
Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksella

Turun yliopisto
Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos 2006

Esipuhe

Tämä opas on kirjoitettu Turun Yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen opiskelijoiden käyttöön. Oppaassa esiteltyjä käytäntöjä on tarkoitus noudattaa laitoksella tehdyissä opinnäytetöissä.

Suutarin lapsilla ei aina ole kenkiä, ja niinpä tämänkin opaskirjaseen oma viiteapparaatti on jäänyt hyvin vajavaiseksi. Tälle ratkaisulle on kuitenkin käytännöllinen perustelu. Viittausopas sisältää runsaasti esimerkkejä ja esittelee kaksi erilaista viittauskäytäntöä. Oppaan omien viittauksen dokumentointi olisi hämärtänyt viittausoppaan ulkoasua, eikä se olisi ollut opetuksen näkökulmasta mielekäs. Päädyin jättämään varsinaisesta opastekstistä pois suorat viittaukset niihin teoksiin, joita olen opasta kirjoittaessani itse hyödyntänyt.

Annetaan kunnia kuitenkin niille joille kunnia kuuluu. Olen tätä opasta kirjoittaessani hyödyntänyt Turun yliopiston historian laitokselle vuonna 2000 yhdessä Hannu Salmen ja Jaakko Lehtovirran kanssa laatimaani historian viiteopasta Lehtovirta, Jaakko, Salmi, Hannu, Sivula Anna: Kui nootei? Lähteisiin ja kirjallisuuteen viittaaminen Turun yliopiston yleisen historian oppiaineessa. Turun yliopiston historian laitos, Turku 2000. Lisäksi olen käyttänyt Tampereen yliopiston oppimateriaaliohjeita (www.uta.fi/laitokset/hoito/wwwoppimateriaali/). Käytössäni ovat olleet myös SFS 5342. Kirjallisuusviitteiden laatiminen. Suomen Standardoimisliitto, Helsinki, 1992. sekä Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko, Sajavaara, Paula: Tutki ja kirjoita. Kirjayhtymä, Helsinki, 1997.

Tämä on vuonna 2002 kirjoitetun oppaan vuonna 2006 korjattu painos. Kiitän uusintapainoksen oikoluvusta ja korjausehdotuksista Sami Louekaria. Oppaaseen jääneistä epä johdonmukaisuuksista vastaa tietenkin tekijä.

Ulvilassa 1.9.2006.

Anna Sivula

Sisällys

1. Viitteet ja lähdeluettelo	4
1.2. Lähdeviitteen tehtävä.....	4
1.3. Lähdeluettelon tehtävä.....	6
2. Tekstin sisäiset sulkuviitteet ja alaviitteet	
2.1. Tekstin sisäisen sulkuviitteen sijoittaminen ja sen vaikutusalue	8
2.2. Alaviitejärjestelmä.....	10
2.3. Alaviitteiden käyttö tekstin sisäisen viittausjärjestelmän tukena ja sulkuviitteiden käyttö alaviitejärjestelmän täydennyksenä.....	12
3. Primaarilähteet ja sekundaarilähteet	14
3.1. Todistusvoima ja tutkimuskysymys	14
3.2. Haastatteluin kerätyt, julkaistut ja julkaisemattomat lähteet	16
4. Tutkimuskirjallisuuteen ja tutkimusaineistoon viittaaminen	18
4.1. Tutkimuskirjallisuus ja tutkimusaineisto.....	18
4.2. Tutkimuskirjallisuuden kuvailu lähdeluettelossa	20
4.3. Kirjallisuusviitteen rakentaminen.....	23
4.4. Aineiston käytön dokumentointi	25
4.4.1. Suorat lainaukset	25
4.4.2. Lyhenteiden käyttö viitteissä.....	31
5. Monenlaisia aineistoja, monenlaisia viitteitä, monenlaisia kuvailuja ...	32
5.1. Kirjallinen arkistoaineisto.....	32
5.2. Haastattelut	35
5.2.1. Anonyymi haastatteluaineisto.....	35
5.2.2. Asiantuntijahaastattelu tai muu yksilöity henkilöhaastattelu.....	37
5.3. Kirjat ja kirjoissa tai muissa kokoelmissa julkaistu alkuperäisaineisto	40
5.4. Sanoma- ja aikakauslehdet	44
5.5. Aikalaiskirjallisuus ja vertailuaineisto.....	45
5.6. Elokuvat, TV-ohjelmat ja radio-ohjelmat.....	47
5.7. Äänitteet	50
5.8. Kartat ja maastohavainnot	51
5.9. Kuvat	54
5.10. Esinelähteet ja materiaaliset lähteet.....	56
6. Miten lähdeluettelo laaditaan?	58
6.1. Lähdeluettelon rakentaminen	58
6.2. Digitaaliset lähteet lähdeluettelossa.....	61
7. Esimerkkilähdeluettelo	62
8. Suomalaisten arkistojen vakiintuneita lyhenteitä	68
TKU/TYKL-ARKISTON KÄYTTÖSÄÄNNÖT	71

1. Viitteet ja lähdeluettelo

Tässä oppaassa esitellään Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen opinnäytteissä käytettäviä lähteisiin viittaamisen ja lähdeluettelon laatimisen käytäntöjä. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksella voi käyttää joko **tekstin sisäistä sulkuviitejärjestelmää tai alaviitejärjestelmää**. Käytännöt on pyritty esittelemään siten, että ne palvelevat mahdollisimman joustavasti eri tieteenalojen suuntaan painottuvia kysymyksenasetteluja.

Eri tieteenaloilla on erilaisia käytäntöjä. Tieteellisillä aikakauskirjoilla, julkaisuilla ja eri yliopistoilla on myös erilaisia viittauskäytäntöjä. Tieteellisissä artikkelikokoelmissa pyritään yleensä yhtenäiseen ulkoasuun, joten julkaisun toimittaja antaa kirjoittajille ohjeet julkaisun soveltamasta viittauskäytännöstä. Näitä ohjeita tulee noudattaa, vaikka ne poikkeaisivatkin siitä käytännöstä, jota kokoelmaan kirjoittava tutkija on omissa töissään noudattanut. Opiskelijan on hyvä muistaa, ettei yhtä ainoaa oikeaa viittauskäytäntöä ole olemassa. Vielä tärkeämpää on pitää mielessä, että tutkimuksessa, opinnäytteessä tai artikkelissa tulee johdonmukaisesti noudattaa alusta loppuun samaa viittauskäytäntöä.

1.2. Lähdeviitteen tehtävä

Tutkija saa tietonsa lähteistä. Tutkimus on prosessi, jossa tutkija etsii lähteistä saamansa tiedon perusteella vastausta tutkimuskysymykseen. Tutkimuksen tai tieteellisen artikkelin lopussa on **lähdeluettelo**, josta selviää, mistä esitetyt tiedot ovat peräisin. Tutkimuksen ja tieteellisen artikkelin tekstissä jokaisen tiedon alkuperä osoitetaan **lähdeviittein**.

Lähdeviitteiden ja lähdeluettelon tulee vastata toisiaan. Viite osoittaa lähdeluetteloon, ja lähdeluettelosta tutkimuksen tai tieteellisen artikkelin lukija löytää sen arkistoyksikön, teoksen tai esinekokoelman, jota tutkija on käyttänyt.

Lähdeviitteen tärkein tehtävä on tehdä tutkimusprosessi näkyväksi. Tutkija esittää tiedon ja kertoo sen perään sijoitetulla viitteellä, mistä tieto on peräisin. Lähdeviite osoittaa eli viittaa siihen dokumenttiin tai muuhun informaatioyksikköön, johon nojautuen tutkija esittää väitteensä. Lähteisiin viittaamisen käytäntö tekee mahdolliseksi sen, että tiedeyhteisö voi arvioida ja kontrolloida jäsentensä tekemää tutkimusta. Tieteellisen tiedon luotettavuus

perustuu juuri tähän arvioinnin ja kontrollin mahdollisuuteen. Kontrollin mahdollisuus tarkoittaa sitä, että lukija voi tarkastella samaa lähdettä, ja arvioida tutkimuksessa tai tieteellisessä artikkelissa esitettyä **tulkintaa**.

Tutkijan ei pitäisi käyttää sellaisia informaatiolähteitä, joihin hän ei voi viitata, sillä tällaisen lähteen käyttö ei ole opinnäytteen tarkastajan tai tiedeyhteisön kontrolloitavissa. Lähteisiin viittaamisen käytäntö tekee opinnäytteisiin ja muihin tieteellisiin tutkimuksiin kohdistuvan kontrollin mahdolliseksi. Viittauskäytäntö erottaa tutkimukset ja tieteelliset artikkelit esimerkiksi kaunokirjallisista teksteistä. Lähdeviitteen ensisijainen tehtävä on siis varmistaa, että tutkimuksessa noudatetaan tieteen sääntöjä. Lähdeviittaukset palvelevat myös muilla tavoin jokaista tutkimuksen tai tieteellisen artikkelin lukijaa sekä opinnäytteen tarkastajaa.

Lähdeviite voi olla **positiivinen** tai **negatiivinen**. Positiivinen viite dokumentoi sellaista lähteen tai tutkimuskirjallisuuden käyttöä, jossa lähteen käyttäjä päätyy samaan tai samansuuntaiseen tulokseen. Tällöin viittauksen kohde tukee suoraan viittaajan argumentaatiota. Negatiivinen viite puolestaan kohdistuu esimerkiksi sellaiseen väitteeseen tai tulkintaan, joka viittaajan tutkimuksellaan tuottaman uuden tiedon valossa on osoittautunut virheelliseksi.

Koska tarvitaan lähdeviite? Ensinnäkin: Kaikki **tutkimusaineistosta saatu tieto** pitää viitoittaa. Toiseksi: **Toisilta tieteentekijöiltä omaksutut tulkinnat ja tiedot** on viitoitettava.

Kirjoittajan omat päätelmät tai tulkinnat eivät saa sekaantua lähdeaineistosta saatujen tietojen tai tutkimuskirjallisuudesta omaksutun tiedon kanssa. Toisten tutkijoiden tuloksia esittelevän ja kommentoivan tutkijan on aina kerrottava, kenen tutkimustuloksista on kysymys. Jos sama tieto esitetään useissa tutkimuksissa, on tapana viitata uusimpaan tai perusteellisimpaan tutkimukseen. Kaikkia mahdollisia yhden tiedon lähteitä ei siis tarvitse luetella.

Koska lähdeviitettä sitten ei tarvita? Yleistietoa ei tarvitse viitoittaa. Toisinaan on vaikea erottaa yleistietoa toisen tutkijan tutkimustuloksista. **Yleistietona voi pitää tietosanakirjatiedon tai lukion oppimäärän tasoista tietoa**. Tutkimuksessa ei ole tapana viitata tietosanakirjoihin tai lukion oppikirjoihin. Esimerkiksi internetissä sijaitseva Wikipedia on tietosanakirja.

Yleistietoa esitetään usein tutkimusten ja tieteellisten artikkelien johdantokappaleissa.

Esimerkiksi tällaisen johdantokappaleen sisältämiä yksittäisiä tietoja ei tarvitse viitoittaa:

Eurooppalaiset kansallisvaltiot syntyivät ja vahvistuivat 1500-luvulla. 1600-luvulla nämä valtiot ajautuivat keskinäisiin konflikteihin. Näitä kansallisvaltioiden välisiä konflikteja kutsutaan uskonsodiksi, sillä niissä ovat vastakkain katoliset ja protestanttiset valtiot. Kamppailussa olivat kuitenkin etualalla nuorten kansallisvaltioiden poliittiset päämäärät. Tässä artikkelissa tarkastelen Espanjan Alankomaiden -politiikan tavoitteita vuonna 1582. Käytän lähteenäni Filip II:n ja salaneuvos Juan de Estrellan kirjeenvaihtoa.

Tutkijan omaan tulkinnalliseen yhteenvetoon ei yleensä myöskään merkitä viitteitä, sillä yhteenvedon argumentit on esitetty ja lähdeviitein perusteltu jo yhteenvetoa edeltävässä tekstissä. **Omia tutkimustuloksia ei viitoiteta.** Tulkinnallinen yhteenveto, johon ei tule lähdeviitteitä, voi olla esimerkiksi seuraavanlainen:

Näin päädyimme siihen, että karkeanasteisen väkivallan kehitys keskiajalta aina tälle vuosisadalle saakka ei ole kansallisesti rajautuva maakohtainen ilmiö. Se on monille Euroopan maille yhteinen kehityspiirre.

1.3. Lähdeluettelon tehtävä

Lähdeviite osoittaa aina joko lähdeluetteloon tai aineistosta laadittuun koodattuun taulukkoon, karttaan tai muuhun graafiseen esitykseen. Lähdeluettelossa kerrotaan yksityiskohtaiset tiedot niistä lähteistä ja tutkimuksista joita tutkimuksen tai opinnäytteen tekijä on käyttänyt.

Lähdeluettelo kertoo

- 1) mitä aineistoa tutkimuksessa on käytetty
- 2) mikä on tutkimuksen näkökulma tähän aineistoon
- 3) millaiseen tieteelliseen keskusteluun tutkimuksella osallistutaan

Lähdeluettelossa aineisto esitellään luetteloituna siten, että tutkimuksen tai opinnäytteen ensisijaiset lähteet esitellään ennen toissijaisia lähteitä ja muiden tutkijoiden tulkintoja esittelevää kirjallisuutta. Lähdeviitteissä annetun lyhyen tiedon pohjalta lukija pystyy löytämään lähdeluettelosta ne lähteet, joihin tutkimuksen **argumentaatio** nojautuu, eli ne lähteet,

joilla tutkija perustelee väitteitään ja joiden varassa hän rakentaa tutkimustuloksensa ja tulkintansa.

Lähdeluettelolla tutkija kertoo, millainen on ollut hänen tutkimuksensa lähdepohja.

Tutkimuksen luonteesta saakin usein yleiskuvan tarkastelemalla lähdeluetteloa.

Tutkimustulokset ovat oikeastaan vastauksia, jotka tutkija on aineiston varassa antanut tutkimuskysymyksiinsä. Tutkimuksen lähdeluettelo kertoo myös, millaista muiden tutkijoiden tuottamaa tietoa juuri tässä tutkimuksessa on käytetty hyväksi. Tutkimuskirjallisuusluettelo dokumentoi siis sen tieteellisen keskustelun, johon tutkimuksen tekijä omalla puheenvuorollaan aktiivisesti osallistuu. Tästä syystä sellaisia teoksia, joihin ei viitata, ei laiteta tutkimuskirjallisuusluettelo. Tutkimuskirjallisuusluettelon tehtävä ei ole kertoa, mitä kaikkea tutkija on sattunut lukemaan.

2. Tekstin sisäiset sulkuviitteet ja alaviitteet

On olemassa useita erilaisia lähteisiin viittaamisen käytäntöjä. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen opinnäytteissä voi käyttää joko **tekstin sisäistä sulkuviittausjärjestelmää** tai **alaviitejärjestelmää**. **Loppuviitejärjestelmä**, jota käyttävät monet tieteelliset aikakauskirjat ja julkaisusarjat, on eräs alaviitejärjestelmän mukaelma, eikä sitä tässä oppaassa esitellä erikseen. Loppuviite eräänlainen alaviitteen ja lähdeluettelomerkin yhdistelmä, ja se on sijoitettu tekstin loppuun.

Kumpaa järjestelmää sitten kannattaa käyttää? Kummallakin järjestelmällä on omat hyvät puolensa. Järjestelmä valitaan sen perusteella, mikä kulloisenkin tutkimuksen näkökulmasta on tarkoituksenmukaista. Alaviitejärjestelmä helpottaa pitkien viitteiden kuormittaman tekstin lukemista. Tekstin sisäiset viitteet taas ovat tekstin välittömässä yhteydessä, eikä lukijan tarvitse etsiä niitä sivun alareunasta. Olennaista on, että tutkimuksen tai tieteellisen artikkelin kirjoittaja käyttää valitsemaansa viittausjärjestelmää johdonmukaisesti läpi koko tekstin.

2.1. Tekstin sisäisen sulkuviitteen sijoittaminen ja sen vaikutusalue

Haastatteluihin tai muuhun kenttätyössä koottuun materiaaliin tukeutuviissa opinnäytteissä on hyvä käyttää tekstin sisäistä viittausjärjestelmää. Tekstin sisäisten viitteiden tukena voi tarvittaessa käyttää alaviitejärjestelmää.

Tekstin sisäinen viite ulottaa vaikutuksensa vain osaan tekstiä. Vaikutusalue on yleensä takautuva. Lukijan tulee voida erottaa, mihin osaan tekstiä viite vaikuttaa. Tekstin sisäisen viitteen voi sijoittaa joko varsinaiseen tekstiin, siis **esimerkiksi** kuten Jyrkiäinen ym. (1992) toteavat, tai lauseen tai kappaleen loppuun.

Yhtä virkettä koskevat tekstin sisäiset viitteet merkitään virkkeen sisäpuolelle, **ennen virkkeen päättävää pistettä**. Siis: (Hirsjärvi et al. 1997, 334).

Yleensä viite kuitenkin ulottaa kattavuusalueensa useampaan virkkeeseen. Useita virkkeitä koskevan viitteen **loppupiste merkitään sulkujen sisään**. Siis: (Hirsjärvi ym. 1997, 334.)

Näiden esimerkkien viitteet kohdistuvat teokseen, jolla on useita kirjoittajia. Hirsjärvi on teoksen nimiösivulla ensin mainittu kirjoittaja. Lyhenne ym. tai et al. kertoo, että teoksella on muitakin kirjoittajia. 1997 on teoksen ilmestymisvuosi. 344 on se sivu, jolta viitteen osoittama tieto löytyy.

Viitteen kattama alue riippuu siitä, miten viitemerkintä on sijoitettu tekstiin. Virkkeen sisäpuolelle, siis **ennen virkkeen päättävää välimerkkiä** sijoitetun tekstin sisäisen viitteen kattavuus takautuu ainoastaan virkkeen alkuun asti. **Virkkeen päättävän välimerkin jälkeen** sijoitetun tekstin sisäisen viitteen vaikutus taas takautuu **kappaleen alkuun asti**. Mikäli samassa kappaleessa kuitenkin on useita viitteitä, takautuu merkinnän vaikutus ainoastaan edeltävään viitemerkintään asti.

Viitteen kattavuusalue ei tekstin sisäisessä viittausjärjestelmässä yleensä takaudu kappaleiden välisen rajan yli. Yleensä viite kohdistetaan asiakokonaisuuteen. Yksi asia pyritään esittämään yhdessä tekstikappaleessa. Tällöin viitemerkinnän looginen paikka on **pisteen jälkeen kappaleen lopussa**. Näin merkitty viite kattaa koko edeltävän kappaleen, ellei siinä ole muita viitteitä.

Esim.

Historiakulttuuri muovaa kulttuuriperintöä. Historiakulttuuria koskevan keskustelun eurooppalaiset juuret ulottuvat 1980-luvun Saksaan. Hannu Salmen mukaan historiakulttuurin käsite viittaa niihin tapoihin, joilla menneisyyttä koskevia mielikuvia ja tietoja tuotettiin ja käytettiin: miten menneisyyttä 'ylläpidetään' esimerkiksi kouluopetuksen, museoiden, arkistojen ja näyttelyiden kautta. (Salmi 2001, 134-135.) Ruotsalaisella historiakulttuurikeskustelulla on omat ominaispiirteensä. Peter Aronssonin mukaan ruotsalainen historiakulttuurikeskustelu orientoituu vahvasti vastustamaan Fukuyaman vuonna 1992 The End of Historyssa esittelemää kuvitelmaa liberaalin yhteiskunnan huipentumisesta historian päättymisen tilaan. (Aronsson 2000, 8.) Historiakulttuurikeskustelu on eri puolilla Eurooppaa painottunut eri tavoin. Aiheesta ei ole vielä tehty vertailevaa tutkimusta.

Viitemerkinnän jälkeen tutkija voi lisätä kappaleeseen omia huomioitaan ja johtopäätöksiään. Niissä kuuluu tutkijan oma ääni. Ne erottuvat viitteen kattamasta, tutkimusaineistoa tai toisten tutkijoiden tulkintoja esittelevästä osuudesta.

2.2. Alaviitejärjestelmä

Historiatieteellisissä julkaisuissa käytetään alaviitejärjestelmää. Alaviitejärjestelmä kannattaa ottaa käyttöön silloin, kun viitteitä on runsaasti ja ne ovat pitkiä. Pitkät tekstin sisäiset viitteet vaikeuttavat tekstin lukemista. Alaviitejärjestelmää kannattaa käyttää, jos tutkimusaineistoon kuuluu paljon arkistomateriaalia tai siihen rinnastettavaa alkuperäismateriaalia.

Arkistoaineiston avulla väitteitään argumentoiva tutkija joutuu kertomaan hyvin yksityiskohtaisesti, mihin nimenomaiseen aineistoyksikköön hänen väitteensä perustuu. Arkistomateriaalin vaatima yksityiskohtainen dokumentaatio johtaisi liian pitkiin tekstin sisäisiin viitteisiin.

Alaviitejärjestelmän etu on, että viittauksen kohdetta voi myös kommentoida viitteessä, **esimerkiksi näin**¹. Alaviitteeseen voi myös helpommin rakentaa tutkimuksen lähdepohjaa kommentoivia **yhdistelmäviitteitä**.²

Alaviitejärjestelmässä myös toisten tutkijoiden teokset merkitään alaviitteisiin. Tutkimuskirjallisuus kuvaillaan alaviitejärjestelmässä samojen sääntöjen mukaan kuin tekstin sisäisessä viittausjärjestelmässä. Tutkimuskirjallisuuden kuvailusääntöjä selostetaan edempänä.

Viitteen kattavuusalue osoitetaan yläindeksinumeron sijainnilla, ja periaatteessa noudatetaan samoja sääntöjä kuin tekstin sisäisessä viittausjärjestelmässä. Viitteen vaikutusalue on aina takautuva. **Alaviitemerkinnän takautuva vaikutusalue ei koskaan ylitä tekstin kappaleiden välistä rajaa.**

¹ Sivula 2006a on tyypillinen esimerkki väitöskirjasta, jossa on liikaa alaviitteitä. Tämä nimenomainen viite ulottaa kattavuutensa ainoastaan sanaan **näin**, koska yläindeksinumero on kiinni tässä sanassa.

² Sivula 2006a on täynnä erilaisia kommentoivia yhdistelmäviitteitä, kun taas Sivula 2006b sisältää niitä huomattavasti vähemmän. Katso esim. Sivula 2006b, 12-13.

Tekstin sisäistä viitejärjestelmää esiteltyt esimerkkikappale näyttää alaviitejärjestelmässä tällaiselta:

Historiakulttuuri muovaa kulttuuriperintöä. Historiakulttuuria koskevan keskustelun eurooppalaiset juuret ulottuvat 1980-luvun Saksaan. Hannu Salmen mukaan historiakulttuurin käsite viittaa niihin tapoihin, joilla menneisyyttä koskevia mielikuvia ja tietoja tuotettiin ja käytettiin: miten menneisyyttä 'ylläpidetään' esimerkiksi kouluopetuksen, museoiden, arkistojen ja näyttelyiden kautta.³ Ruotsalaisella historiakulttuurikeskustelulla on omat ominaispiirteensä. Peter Aronssonin mukaan ruotsalainen historiakulttuurikeskustelu orientoituu vahvasti vastustamaan Fukuyaman vuonna 1992 *The End of History*ssa esittelemää kuvitelmaa liberaalin yhteiskunnan huipentumisesta historian päättymisen tilaan.⁴ Historiakulttuurikeskustelu on eri puolilla Eurooppaa painottunut eri tavoin. Aiheesta ei ole vielä tehty vertailevaa tutkimusta.

Viitenumero näkyy tekstissä pienennettynä yläindeksinumerona. Viitteen teksti taas on alamarginaalissa pienellä, yleensä 9 pisteen kirjasinkoolla. Alaviitteet numeroidaan juoksevin numeroin. Numerointi voi olla joko sivukohtaista tai tekstikohtaista. Tekstikohtainen numerointi on viime aikoina yleistynyt. Tekstikohtainen viitteiden numerointi tarkoittaa sitä, että kaikilla tekstin viitteillä on oma juokseva numeronsa. Sivukohtainen numerointi taas tarkoittaa sitä, että numerointi alkaa uudestaan joka sivulla.

Alaviitteen kattama alue osoitetaan viitenumeron ja välimerkin välisellä suhteella tekstin sisäisen viitteen kattavuusaluetta koskevien periaatteiden mukaisesti. Yläindeksinumerolla on kolme mahdollista sijaintia. Siis:

1. Yhtä virkettä koskevan viitteen yläindeksinumero merkitään virkkeen sisäpuolelle, **välilyönnin jälkeen, ennen virkkeen päättävää pistettä.**
2. Yläindeksinumeron osoittama viite ulottaa kattavuusalueensa useampaan virkkeeseen, siis joko edelliseen indeksinumeroon tai kappaleen alkuun asti, kun indeksinumero merkitään **virkkeen loppupisteen jälkeen, välilyönnin päähän loppupisteestä.**
3. Sanaa selittävän alaviitteen yläindeksinumero on **kiinni selitettävässä sanassa.**

Tässä esimerkissä alaviite selittää ainoastaan edeltävää sanaa:

...se ei suinkaan ollut sellainen heikko valtakunta kuin Kazan ja Astrahan⁵, joihin Venäjällä oli tuntuva ote ja aivan reaalilla pohjalla olevia "legitiimejä" vaatimuksia.

³ Salmi 2001, 134-135. Katso myös Salmi 2004, 513.

⁴ Aronsson 2000, 8.

⁵ Astrahanin osalta ei ole tehty vielä kunnollista selvitystä, Pelenskin vuonna 1967 julkaisema tutkimushan käsittelee ainoastaan...

2.3. Alaviitteiden käyttö tekstin sisäisen viittausjärjestelmän tukena ja sulkuviitteiden käyttö alaviitejärjestelmän täydennyksenä

Sekatyyppisiä viittausjärjestelmiä kannattaa yleensä välttää. Viittausjärjestelmä kannattaa alusta lähtien rakentaa jommankumman päätyypin mukaiseksi.

Alaviitteiden käyttö tekstin sisäisen viittausjärjestelmän tukena on perusteltua silloin, kun viittaukseen sisältyy esimerkiksi tutkimustilannetta koskevia huomautuksia, käännöksiä tai termiselityksiä tai kun viite jostain muusta syystä muodostuisi niin pitkäksi, että se tekstiin sijoitettuna vaikeuttaisi tekstin lukemista. Jos termiselitys tai käännös kohdistuu yhteen sanaan, on yläindeksi merkittävä kiinni tähän sanaan, ilman välilyöntiä.

Esimerkiksi:

Artikkelissaan Taina Syrjämaa pohtii Italian barokkijuhlien poliittista luonnetta. (Syrjämaa 2003, 118-133.) Juhlat olivat Roomassa⁶ keskinäisen valtakamppailun välineitä siinä missä sodatkin.

Nyrkkisääntönä voi pitää, että jos tekstin sisäisestä termiä selittävästä viitteestä tulisi yli rivin mittainen, se kannattaa sijoittaa erilliseksi alaviitteeksi. Jos tällaisia pitkiä viitteitä on paljon, kannattaa käyttää alaviitejärjestelmää koko tekstissä.

Termien tai käsitteiden selittämiseen ei aina tarvita erillisiä viitteitä. Usein ne kannattaa selittää tekstissä.

⁶ Rooma ei tässä tarkoita antiikin valtakuntaa vaan 1600-luvun kaupunkia. Rooman kaupungin historiaa on 1600-luvun osalta tutkittu suhteellisen vähän.

Esimerkiksi:

Taina Syrjämaa ei tutki antiikin Roomaa, vaan 1600-luvun kaupunkia. Hänen näkökulmansa on omaperäinen. Artikkelissaan Syrjämaa pohtii Italian barokkijuhlien poliittista luonnetta. (Syrjämaa 2003, 118-133.) Juhlat olivat 1600-luvun Roomassa keskinäisen valtakamppailun välineitä siinä missä sodatkin.

Alaviitejärjestelmän täydennyksenä taas voi käyttää lyhyitä sulkuviitteitä silloin kun viitataan tekstin ohessa oleviin numeroituihin kuviin, taulukoihin tai muihin graafisiin esityksiin.

Esimerkiksi:

Artikkelissaan Taina Syrjämaa pohti Italian barokkijuhlien poliittista luonnetta.⁷ Juhlat olivat 1600-luvun Roomassa keskinäisen valtakamppailun välineitä siinä missä sodatkin. Tätä juhlinnan poliittisuutta havainnollistaa hyvin kuva Klemens IX:n kulkueesta vuodelta 1667. (Kuva 5.) Kuten kuvasta näkyy...

Tämä käytäntö esitellään yksityiskohtaisesti kuviin viittaamisen yhteydessä. Tässä esimerkissä kirjoittajan kannattaisi luultavasti ilmaista asia yksinkertaisemmin:

Esimerkiksi:

Artikkelissaan Taina Syrjämaa pohti Italian barokkijuhlien poliittista luonnetta.⁸ Juhlat olivat 1600-luvun Roomassa keskinäisen valtakamppailun välineitä siinä missä sodatkin. Tätä juhlinnan poliittisuutta havainnollistaa hyvin kuva Klemens IX:n kulkueesta vuodelta 1667. Kuten alla olevasta kuvasta näkyy...

⁷ Syrjämaa 2003, 118-133.

⁸ Syrjämaa 2003, 118-133.

3. Primaarilähteet ja sekundaarilähteet

3.1. Todistusvoima ja tutkimuskysymys

Tutkimusta ohjaa **tutkimuskysymys**. Se, mitä tutkimuskysymys koskee, on **tutkimuskohde**. Millainen kysymys, sellainen vastaus. Aloittelevan tutkijan on hyvä muistaa, että kaikki **tutkimustulokset** on tuotettu vastauksina tutkimuskysymyksiin. Tutkija esittää kysymyksen, ja tutkija vastaa **tutkimusaineiston** perusteella itse esittämäänsä kysymykseen.

Tutkimusaineisto edustaa tutkimuskohdetta, ja sitä käytetään tutkimustulosten tuottamiseen. Tutkija perustelee tutkimustuloksensa tutkimusaineistonsa avulla. Hän tuottaa tutkimuskohdetta koskevaa tietoa.

Tutkija käy tieteellistä keskustelua toisten tutkijoiden kanssa. Tieteellisessä keskustelussa on pohjimmiltaan kyse siitä, että tutkija vertailee tuottamaansa tietoa toisten tutkijoiden tuottamaan tietoon. Hän voi vertailla myös omaa tiedon tuottamisen tapaansa toisten tutkijoiden tiedon tuottamisen tapoihin ja keinoihin. Erilaisia tiedon tuottamisen tapoja ja keinoja on paljon. Niitä kutsutaan **metodeiksi**. Tutkijan kannattaa aina verrata omia metodejaan toisten tutkijoiden metodeihin. Hänen kannattaa myös verrata omaa tutkimusaineistoa analysoimalla itse tuottamaansa tietoa toisten tutkijoiden vastaavien aineistojen perusteella tuottamaan tietoon.

Erilaisissa tietolähteissä olevan tiedon luotettavuutta on arvioitava. Tutkijan on arvioitava jokaisen tietolähteensä **todistusvoima**. Todistusvoima määräytyy sen perusteella, miten välitöntä informaatiota kyseinen lähde voi antaa tutkimuskysymyksen kohteesta.

Todistusvoiman perusteella aineisto jaotellaan **primaari- ja sekundaarilähteisiin**. Primaarilähteen todistusvoima on suurempi kuin sekundaarilähteen. Tästä syystä esimerkiksi historian tutkijat pitävät alkuperäisaineiston aina erillään ns. toisen käden lähteistä tai sekundaarimateriaalista.

Lähteen todistusvoima arvioidaan sen perusteella, miten läheinen suhde lähteellä on tutkimusta ohjaavaan kysymyksenasetteluun. Jos kysymyksenasettelu jotain tiettyä tapahtumaa, on tapahtumaa koskeva silminnäkihavainto yleensä luottavampi tietolähde kuin

tapahtumaa koskeva kuulopuhe. Jos kysymyksenasettelu taas koskee huhupuheiden leviämistä, on kuulopuhe tietenkin todistusvoimaisempi lähde kuin silminnäkijähavainto itse tapahtumasta.

Jos tietolähde on tutkimuskohteen suoranainen jäännös tai syntynyt muuten tutkimuskohteena olevan ilmiön välittömässä yhteydessä, se on **primaarilähde**. **Primaarilähde antaa tutkimuskysymyksen kohteesta ensi käden tietoa**. Primaarilähde on sellainen lähde, jota tulkitsemalla voit vastata tutkimuskysymykseesi. Jos tulet omassa tutkimuksessasi eri tulokseen kuin aiemmat tutkimukset, on sinun hyvä perustella oma näkemyksesi viittaamalla omaa käsitystäsi tukevaan primaarilähteeseen.

Jos lähde ei ole tutkimuskohteena olevan ilmiön suoranainen jäännös tai se on syntynyt muussa kuin tutkimuskohteena olevan ilmiön yhteydessä, se on **sekundaarilähde** eli **toisen käden lähde**. Sekundaarilähteen sisältämä tieto voi olla kiinnostavaa ja sopia vaikkapa vertailumateriaaliksi, mutta se ei suoraan anna vastausta sinun esittämääsi tutkimuskysymykseen. Tutkimuskysymys siis ratkaisee, onko lähde sinun näkökulmastasi primaari vai sekundaari. Jos toinen tutkija on vastannut oman tutkimusaineistonsa avulla samaan tutkimuskysymykseen kuin minkä sinä esität omalle tutkimusaineistollesi, on tämän tulkinnan sisältävä teos sinulle toisen käden lähde.

Sama lähde voi siis olla tutkimuskysymyksestä riippuen joko primaari- tai sekundaarilähde. Esimerkiksi Aino Järnefeltin Jean Sibeliukselle 1800-luvun lopulla kirjoittama kirje on primaarilähde, mikäli tutkimuskysymys koskee vaikkapa Ainon ja Jannen henkilöhistoriaa tai 1800-luvun lopun kirjeissä käytettyjä tunteiden ilmauksia. Aino Järnefeltin Jean Sibeliukselle 1800-luvun lopulla kirjoittama kirje on sekundaarilähde, mikäli tutkimuskysymys koskee vaikkapa eurooppalaisen lehdistön suhtautumista suomalaisiin säveltäjiin 1800-luvun lopulla. Lähde ei tällöin anna ensi käden tietoa tutkimuskysymyksen kohteesta, mutta se antaa taustatietoa.

Esimerkiksi haastattelu voi siis olla joko primaari –tai sekundaarilähde. Se on primaarilähde, kun haastateltava antaa sinulle tutkimuskohdettasi koskevaa tietoa, joka perustuu hänen omiin kokemuksiinsa tai havaintoihinsa. Haastattelu on sekundaarilähde, jos käytät esimerkiksi toisen tutkijan asiantuntemusta tietolähteenäsi. Haastateltava välittää tällöin sinulle tiedon

omasta tulkinnastaan. Hänen tulkintansa perustuu tietenkin siihen primaariaineistoon, jota haastateltavasi on tulkintaa tehdessään käyttänyt.

3.2. Haastatteluin kerätyt, julkaistut ja julkaisemattomat lähteet

Haastatteluin kerätty tieto on tuotettu vastaamaan tutkijan omaan tutkimuskysymykseen, eikä todistusvoiman arviointi tuota haastatteluaineiston kohdalla samanlaisia ongelmia kuin esimerkiksi arkistolähteiden kohdalla. Haastatteluaineiston todistusvoima perustuu siihen, miten hyvät kysymykset olet tutkijana osannut esittää haastateltaville ja miten hyviä vastauksia olet kysymyksiisi saanut.

Arkistolähdettä taas ei ole tuotettu vastaamaan sinun tutkimuskysymykseesi. Jotta voit käyttää lähdettä omiin tarkoituksiisi, sinun on aina selvitettävä, mikä on ollut arkistosta löytämäsi lähteen alkuperäinen tehtävä. Ensimmäinen kysymys on, onko lähteen alkuperäinen tehtävä **ehdottaa tulkintaa tutkimuskohteestasi** vai onko se vain **sattumalta säilynyt jälki** tutkimuskysymyksesäsi kohteesta?

Ehdotetun tulkinnan oikeellisuutta on arvioitava kriittisesti. Säilynyttä jälkeä taas voi käyttää johtolankana, jonka avulla voi tehdä päätelmiä siitä, mikä jäljen on jättänyt. Tästä syystä arkistolähteiden käyttäjän kannattaa aina erottaa toisistaan **julkaistaviksi tarkoitetut ja julkaisemattomiksi tarkoitetut lähteet**. Tämä jako ei tarkoita joissakin tutkimuksissa tehtyä painettujen lähteiden ja painamattomien lähteiden erottelua. Julkaistaviksi tarkoitetut lähteet saattavat olla painamattomia, (kuten esimerkiksi poliittisen, julkisesti esitetyn puheen muistiinpanot) ja toisaalta saatat löytää julkaisemattomiksi tarkoitettuja lähteitä painatusmuodossa (esimerkiksi kirjekokoelmista).

Tutkimuksen tehtävä on tuottaa uutta tietoa, joten tutkijat ovat usein kiinnostuneita sellaisista julkaisemattomiksi tarkoitetuista lähteistä, joihin tutkijat eivät aiemmin ole päässeet tutustumaan. Suljettuja arkistoja avataan, kun tietojen salassapitoaika umpeutuu. Kun esimerkiksi pitkään suljettuina olleet DDR:n arkistot avasivat ovensa, oli paikalla useita suomalaisiakin tutkijoita tutustumassa tällaisiin julkaisemattomiin lähteisiin.

Jako julkaistuihin ja julkaisemattomiin lähteisiin eroaa jaosta primaari- ja sekundaarilähteisiin. Julkaistu lähde voi olla primaarilähde, sillä lähteen todistusvoima määräytyy tutkimuskysymyksen perusteella. Uutta tietoa voi tuottaa myös esittämällä jo tutkituille lähteille uudenlaisia kysymyksiä. Niinpä esimerkiksi sarjakuvakulttuurin teknologiarepresentaatioiden tutkijan aineistonaan käyttämät Aku Ankat ovat julkaistuja lähteitä. Ne ovat aivan varmasti primaarilähteitä, sillä niitä käyttämällä tutkija voi vastata kysymykseen, joka koskee sitä, miten teknologiaa on sarjakuvissa esitetty.

4. Tutkimuskirjallisuuden ja tutkimusaineiston viittaaminen

4.1. Tutkimuskirjallisuus ja tutkimusaineisto

Tutkimuskirjallisuudeksi nimitetään sellaista kirjallisuutta, jota käytämme sekundaarilähteinä ja vertailumateriaalina, kun teemme omaa tutkimustamme. Yleensä nämä teokset ovat toisten tutkijoiden tekemiä tutkimuksia ja tieteellisiä artikkeleita. Tutkimuskirjallisuuteen kuuluviksi luetaan usein myös erilaisia viranomaisraportteja, yleisteoksia ja selvityksiä, ja toisinaan jopa kaunokirjallisuutta.

Tutkimuskirjallisuuteen kohdistuva viite on muodollisesti samanlainen kuin muuhunkin kirjallisuuteen kohdistuvat viitteet. Tutkimuskirjallisuuteen voi viitata seuraavan esimerkin kaltaisella alaviitteellä, josta käy ilmi teoksen tekijä, julkaisuvuosi ja viitattun tiedon sijainti.⁹ Tekstin sisäisessä viitejärjestelmässä samat tiedot on sijoitettu sulkuihin tekstin sisään.

Esimerkiksi: (Braudel 1981, 187-224.)

Tutkimuskirjallisuudeksi nimitetään sekundaarina tietolähteenä käytettyjä toisten tutkijoiden tekstejä. **Tutkimuskirjallisuuden** käyttö eroaa siis **tutkimusaineiston** käytöstä.

Tutkimuskirjallisuutta on se tieteellinen kirjallisuus, jota tutkija kommentoi osallistuessaan tieteelliseen keskusteluun. Tutkimuskirjallisuuden käyttö on siis sitä, että tutkija keskustelee tasavertaisesti muiden samaa aihepiiriä käsittelevien tai käsitelleiden tutkijoiden kanssa. Hän vertailee ja suhteuttaa omia menetelmiään, aineistojaan, näkökulmiaan ja tutkimustuloksiaan toisten tutkijoiden menetelmiin, aineistoihin, näkökulmiin ja tuloksiin. Viitoitettujen tutkimustulosten esittely ja kommentointi on tieteellistä keskustelua. Taito keskustella tutkimuskysymyksistä, analyysimenetelmistä, aineiston keruumenetelmistä, aiheen rajauksesta ja tutkimustulosten merkityksestä on olennainen osa tutkijan ammattitaitoa. Humanistisissa tieteissä tutkijan on erityisen tärkeää tuntee oman tutkimuskysymyksensä ympärillä käyty tieteellinen keskustelu ja osallistua siihen. Vaikka jokaisen tutkimuksen tehtävä onkin tuottaa uutta tietoa, pitää tuotettu tieto myös kyetä liittämään osaksi laajempaa tieteellistä keskustelua. Tämä ei onnistu, ellei tutkija kerro lukijoilleen, millaisia opinnäytteitä tai tulkintoja hänen tutkimusalueellaan on aiemmin tuotettu.

⁹ Braudel 1981, 187-224.

Tutkimuskirjallisuusviitteellä on kaksi tehtävää: Osoitat tuntevasi **tutkimustilanteen** ja toisaalta tunnustat **intellektuaalisen velkasi** aiemmalle tutkimukselle. Toisen tutkimustuloksia ei saa varastaa! **Toisen tutkijan tekstiä tai tulkintaa ei koskaan saa lainata lähdeettä mainitsematta.** Toisen tutkimustuloksia ei saa esitellä ominaan.

Voit kuitenkin kohdistaa tutkimuskysymyksiä sellaiselle primaariaineistolle, jota joku toinen tutkija on käyttänyt vastatessaan omaan kysymykseensä. Tällöin sinun kannattaa kuitenkin esittää uudenlainen kysymys, ja perustella, miten oma kysymyksesi eroaa aiemmin esitetyistä kysymyksistä.

Tutkimuksissa ja tieteellisissä artikkeleissa käyty tieteellinen keskustelu dokumentoidaan tutkimuskirjallisuusviitein. Viite kertoo, kenen kanssa keskustellaan. Alaviitteeseen tutkija voi sisällyttää myös tiedon siitä, miten hän suhtautuu keskustelukumppaniinsa.

Esimerkiksi:

Mäki-Örmyn kylässä ei enää vuonna 1889 ollut jäljellä ainuttakaan lasiruukin rakennusta. Viimeiset lasiruukkiin kuuluneiden rakennusten kivijalat oli käytetty Ylä-Köllön navetan seinien rakentamiseen vuonna 1871¹⁰.

Toisinaan on vaikea erottaa, mitkä ajatukset olet referoinut toisilta, ja mitkä ovat omia tulkintojasi. Omia ajatuksia ei tutkijalla yleensä ole liikaa, ja niitä kannattaakin korostaa. Aloittelevan tutkijan on viisainta sijoittaa omat tutkimuskysymyksensä, näkökulmansa, tutkimustuloksensa ja tulkintansa joko selkeästi erillisiin kappaleisiin tai kappaleen loppuun, siis lähdeviitteen (tai alaviitettä käytettäessä viitenumeron) jälkeen. Tällöin ne erottuvat selvästi niistä toisten tutkijoiden ajatuksista, joita aloitteleva tutkija esityksessään referoi tai siteeraa.

¹⁰ Navetan piirustukset. YKK. Kupiainen 1923, 76, esitti, että Yhmyräjoen mutkassa sijaitseva kivikasa olisi jääne lasiruukin päärakennuksen kivijalasta. Hastattelun 22/2006 mukaan kivikasa on kuitenkin laiturin raunio.

Esimerkiksi:

Mäki-Örmyn kylässä ei enää vuonna 1889 ollut jäljellä ainuttakaan lasiruukin rakennusta. Viimeiset lasiruukkiin kuuluneiden rakennusten kivijalat oli käytetty Ylä-Köllön navetan seinien rakentamiseen vuonna 1871¹¹. Virheellinen tulkinta lasiruukin sijainnista on siis todella saattanut syntyä jo vuonna 1889.

4.2. Tutkimuskirjallisuuden kuvailu lähdeluettelossa

Tutkimuskirjallisuus muodostaa lähdeluettelossa suuren yhtenäisen ryhmän, jonka sisällä ei erotella toisistaan julkaistua ja julkaisematonta aineistoa. Ryhmään sisällytetään tutkimuksessa käytetty sekundaarimateriaali. Tämän ryhmän voi halutessaan otsikoida vaikkapa sanalla **kirjallisuus**.

Kaikki tutkimuskysymyksen näkökulmasta sekundaari materiaali sijoitetaan yleensä tähän ryhmään. Julkaisemattomat pro gradu -tutkielmat ja lisensiaatintyöt sijoitetaan painetun tutkimuskirjallisuuden yhteyteen ja ne kuvaillaan kuten muutkin **monografiat** eli erillisteokset. Sähköisesti julkaistut tutkimukset sijoitetaan muiden tutkimusten joukkoon. Tutkimuskirjallisuutena käytetty kaunokirjallisuus ja yleisteokset sijoitetaan muun kirjallisuuden joukkoon.

Julkaisun kuvailu tehdään yleensä julkaisun kielellä. Tutkimuskirjallisuus kuvaillaan yleisten kirjan kuvailun periaatteiden mukaisesti. Kirjan kuvailu laaditaan aina **nimiösivulla tai sen kääntöpuolella olevien tietojen perusteella**.

Ensin kerrotaan, kuka on viittauksen kohteen tekijä. **Artikkelin tekijä on aina artikkelin kirjoittaja. Teoksen toimittaja ei yleensä ole tekijä.**

Jos viittauksen kohteena olevalla teoksella on useita tekijöitä, heidät erotellaan toisistaan joko pilkulla, kuvailussa käytetyn kielen ja-sanalla tai &-merkillä. Kuvailussa kannattaa käyttää &-merkkiä, jos tekijöiden nimiluettelo alkaa käydä vaikeasti avautuvaksi. Näin saattaa olla esimerkiksi aasialaisten nimien kohdalla: Jos tekijät ovat Wong, Fei Hung, Lee, Lau ja Lin,

¹¹ Navetan piirustukset. YKK. Kupiainen 1923, 76, esitti, että Yhmyräjoen mutkassa sijaitseva kivikasa olisi jääne lasiruukin päärakennuksen kivijalasta. Hastattelun 22/2006 mukaan kivikasa on kuitenkin laiturin raunio.

Siu Sin, kannattaa erotella tekijät toisistaan &-merkillä. Siis: Wong, Fei Hung & Lee, Lau & Liu, Siu Sin.

Kirjoittajaa koskevan tiedon jälkeen kuvailuun merkitään käytetyn teoksen nimi. Jos teoksella on toimittajia, heidät luetellaan teoksen nimen jälkeen joko aakkosjärjestyksessä tai nimiösivun mukaisessa järjestyksessä. Tämän jälkeen kerrotaan sarja-, painos- tai muut lisätiedot. Lopussa luetellaan kustantaja, kustannuspaikka ja käytetyn painoksen ilmestymisvuosi. Teoksesta kuvaillaan aina se painos, jonka sivuihin viittaukset kohdistuvat. Ensipainoksen julkaisuvuotta koskeva tieto on lisätieto, jonka voi sijoittaa lisätietoalueelle, mikäli se on tarpeen. Näyttää hiukan oudolta, jos lähdeluettelossa on Karl Marxin Pääoma vuodelta 2000! Tällaisessa tapauksessa kannattaa mainita myös teoksen alkuperäinen julkaisuvuosi.

Kuvailussa *kursivoidaan* tieto siitä mistä teoksesta viittauksen kohde löytyy. Jos kuvailun kohde kirja, kursivoidaan kirjan nimi. Jos viittauksen kohde on artikkelikokoelmassa julkaistu artikkeli, kursivoidaan artikkelikokoelman nimi.

Erillisteoksista eli monografioista merkitään siis lähdeluetteloon vähintään seuraavat tiedot: Tekijä: *Teoksen nimi*. Muut tekijät, esim. toimittajat ja kääntäjät, mikäli sellaisia on. Painos (mikäli ei käytetä ensimmäistä painosta). Kustantaja, kustannuspaikka, julkaisuaika.

Tavallinen monografian, jolla on yksi tekijä, ensimmäinen painos kuvataan siis lähdeluettelossa näin yksinkertaisesti:

Peltonen, Matti: *Mikrohistoriasta*. Gaudeamus, Helsinki, 1999.

Artikkelista merkitään lähdeluetteloon vähintään seuraavat tiedot:

Tekijä: Artikkelin otsikko. *Artikkelikokoelman otsikko*. Artikkelikokoelman toimittaja tai toimittajat ja muut kohdetta koskevat tarpeelliset lisätiedot. Painos (mikäli ei käytetä ensimmäistä painosta). Kustantaja, kustannuspaikka, julkaisuaika.

Toimitettuihin teoksiin kohdistuvat viittaukset kohdistuvat yleensä yksittäiseen artikkeliin, joten ensin kerrotaan aina, kuka on **artikkelin kirjoittaja**. Jos artikkelin kirjoittaja on myös teoksen toimittaja, mainitaan hänen nimensä kuvailussa kahdesti.

Esimerkiksi:

Syrjämaa Taina: Juhliva propaganda. Vastauskonpuhdistuksen speaktaakkelit barokki-Roomassa. *Vallan juhlat. Juhlivan vallan kulttuuri antiikista nykypäivään*. Toim. Taina Syrjämaa. Kirja-Aurora, Turku, 2003.

Tavallinen artikkeli kuvaillaan siis lähdeluettelossa näin:

Kupiainen, Ewert: Lyhyt johdatus kaikkeuden olemukseen. *Kaiken lyhyt historia*. Toimittanut Matti Mäki. SKS, Helsinki, 2002.

Jos kuitenkin olet käyttänyt useita Ewert Kupiaisen vuonna 2002 tuottamia artikkeleita, sinun täytyy erotella nämä artikkelit toisistaan. Erottele artikkelit toisistaan kirjaimilla, ja viittaa niihin siten, että lukija tietää, mihin artikkeliin viittaa.

Viite-esimerkki:

(Kupiainen 2002a, 52.)

Alaviite on samanlainen kuin tekstin sisäinen viite.

Merkitse nämä toisistaan erotellut, samana vuonna ilmestyneet artikkelit lähdeluetteloon näin:

Kupiainen 2002a: Kupiainen, Ewert: Lyhyt johdatus kaikkeuden olemukseen. *Kaiken lyhyt historia*. Toimittanut Matti Mäki. SKS, Helsinki, 2002.

Kupiainen 2002b: Kupiainen, Ewert: Pitempi selonteko olevaisen lähtökohdista. *Olevaisen pitkä historia*. Toimittanut Kari Kuoppa. SKS, Helsinki, 2002.

Lisää esimerkkejä tutkimuskirjallisuuden kuvailusta:

Deleuze, Gilles: *Autiomaan Kirjoituksia vuosilta 1967-1986*. Gaudeamus, Helsinki, 1992.

D'Emilio, John & Freedman, Estelle: *Intimate Matters. A History of Sexuality in America*. Harper & Row, New York, 1988.

Dreyfus, Hubert L & Rabinow Paul: *Michel Foucault. Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Second edition. Chicago University Press, Chicago 1983.

Ehrnrooth, Jari: Tuottaako uusi näkökulma "uutta historiaa". Esimerkkinä Foucault'n diskurssianalyysin sovellus oppihistoriaan. *Historian päivät 1988*. Toim. Rauno Endén. Historian Arkisto 93. Suomen Historiallinen Seura, Jyväskylä, 1989.

Graham, Brian & Ashworth G. J. & Tunbridge, J. E: *Geography of Heritage. Power, Culture and Economy*. Arnold, London, 2000.

Huom! Sähköisesti julkaistut artikkelit ja muut tekstit kuvaillaan aivan samojen periaatteiden mukaan kuin muutkin julkiasut. **Kuvailun pääsana on aina tekijän nimi, mikäli tekijän nimi on tiedossa.** Ainoastaan silloin, kun tekijän nimeä ei tiedetä, voi kuvailun pääsana olla artikkelin tai muun tekstin otsikko. Sähköisesti julkaistun tekstin kuvailuksi **EI RIITÄ** se, että kirjoitat lähdeluetteloon sen weppiosoitteen, josta julkaisu löytyy. Eihän kirjankaan kuvailuksi riitä kirjoittajan katuosoite!

Esimerkki sähköisesti julkaistun pro gradu -työn lähdeluettelokuvailusta:

Nurmiainen, Jouko: *Feodalismien käsite 1900-luvun länsimaisessa historiankirjoituksessa*. [WWW] Yleisen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, maaliskuu 1998. www.helsinki.fi/hum/hist/gradut/nurmiain/.

Kuten esimerkistä käy ilmi, internet-julkaisun osoite merkitään vasta muiden kuvailutietojen jälkeen.

4.3. Kirjallisuusviitteen rakentaminen

Tutkimuskirjallisuuteen viittaamisen dokumentointitapa valitaan viitteen kattavuuden perusteella:

Jos referoit tutkimuksessasi tai tieteellisessä artikkelissasi useiden kappaleiden tai jopa sivujen verran yhtä ja samaa teosta, on aiheellista sijoittaa lähdeviite referoivan osuuden ensimmäisen

lauseen jälkeen. Tekstistäsi tulee käydä ilmi, että käytät toisen tutkijan teosta varsin laajasti hyväksesi.

Esimerkiksi:

Fernand Braudel painottaa kulutuksen historiassaan ylellisyystuotteiden ja massakulutustuotteiden eroa.¹² Hän tarkastelee erityisesti sellaista kulutusta, jolla on ollut vaikutusta uuden ajan eurooppalaisen arkielämän rakenteiden muotoutumiseen...
tai

Fernand Braudel (1981, 187-224) painottaa kulutuksen historiassaan ylellisyystuotteiden ja massakulutustuotteiden eroa. Hän tarkastelee erityisesti sellaista kulutusta, jolla on ollut vaikutusta uuden ajan eurooppalaisen arkielämän rakenteiden muotoutumiseen...

Seuraavassa, mahdollisesti useiden kappaleiden pituisessa referoivassa, Braudelin tulkintaa esittelevässä osuudessa ei samaan lähteeseen enää tarvitse viitata, kunhan tekstistä käy selvästi ilmi, koska toisen tutkijan referointi päättyy.

Toisen tutkijan tekemään kirjaan ja artikkeliin viitataan samojen periaatteiden mukaisesti. Viite rakennetaan tekijän nimestä, teoksen julkaisuvuodesta ja sivunumerosta tai sivunumeroista.

Alaviite näyttää tällaiselta.¹³

Jos viittaa esimerkiksi useisiin Ewert Kupiaisen vuonna 2002 ilmestyneisiin kirjoihin tai artikkeleihin, kirjat tai artikkelit erotetaan toisistaan kirjaimella sekä viitteessä että lähdeluettelossa.

Viitteessä tämä samana vuonna ilmestyneiden teosten erottelu näkyy näin:

(Kupiainen 2002a, 223-272.)

¹² Braudel 1981, 187-224. Perustan tässä artikkelissa esittelemäni käsityksen ylellisyystuotteiden ja massakulutustuotteiden erosta Braudelin tulkintaan.

¹³ Sivula 2006, 13.

Jos viittaa samassa viitteessä kolmeen Kupiaisen artikkeliin, rakenna **yhdistelmäviite** vaikkapa näin:

(Kupiainen 2002a, 151; 2002b, 143 ja 2002c, 131-122.)

Jos taas viittaa sekä Kupiaisen artikkeliin että Sivulan kirjaan, rakenna yhdistelmäviite näin:

(Kupiainen 2002a, 151; Sivula 2006, 235-245.)

Alaviitteen teksti rakennetaan samojen periaatteiden mukaan kuin sulkuviitteen teksti.

4.4. Aineiston käytön dokumentointi

Lukijalle on tässä vaiheessa varmasti tullut selväksi, että aineiston käyttö on dokumentoitava viittaamalla siihen aineistoon, jota on käytetty. Erilaisiin aineistotyyppisiin viittaamista esitellään luvussa 5.

4.4.1. Suorat lainaukset

Suora lainaus viitotetaan aina erikseen. Lukijan on tärkeää tietää, mistä sitaatti on peräisin. Mikäli suora lainaus on lyhyt, se voidaan sijoittaa lainausmerkeissä keskelle tekstiä; pitemmät lainaukset kannattaa sisentää: **Esim.**

Puhuessaan siitä, kuinka Iivana IV torjui lännen houkuttelut Nörretranders päättelee: ”Had Russian foreign policy been purely ideologically motivated, Russia must have seized the chance to represent the Byzantine tradition in so concrete a way.“ (Nörretranders 1981, 209.) Tämä on totta, jos puhutaan Kolmannen Rooman ideologiasta.

tai

Puhuessaan siitä, kuinka Iivana IV torjui lännen houkuttelut Nörretranders päättelee:

”Had Russian foreign policy been purely ideologically motivated, Russia must have seized the chance to represent the Byzantine tradition in so concrete a way.“¹⁴

Tämä on totta, jos puhutaan Kolmannen Rooman ideologiasta

¹⁴ Nörretranders 1981, 209.

Suoran lainauksen on tietysti oltava sanatarkka. Tämä tarkoittaa sitä, ettei mitään saa muuttaa. Lainauksen saa kääntää, mutta käännöksen on oltava tarkka. Jos lainaus on käännetty tulee mainita, kuka sitaatin on kääntänyt.

Suoraa lainausta saa lyhentää. Lyhentäminen tehdään sijoittamalla lainauksen keskelle suluissa kolme pistettä.

Esimerkki:

”Had Russian foreign policy (...) Byzantine tradition in so concrete a way.“ 15

15. Nörrestrandens 1981, 209.

Parafraasi on eri asia kuin suora lainaus. Parafraasi tarkoittaa sitä, että tutkija referoi omin sanoin joko toisen tutkijan tekstiä tai tutkimusaineistoaan. Parafraasin tulee olla sisällön suhteen tarkka. Parafraasia ei tekstissä sisennetä eikä parafraasia saa sijoittaa lainausmerkkeihin, sillä se ei ole suora lainaus.

Jos tutkimuksessa käytetään aineistona toisen tutkijan tekemiä taulukoita, karttoja tai graafisia esityksiä, niiden lähteeseen tulee viitata jo taulukon otsikossa, jotta ei erehdy esittelemään toisen tutkijan työn tuloksia ominaan. Taulukon otsikko voi olla **esimerkiksi tällainen:**

Taulukko 10. Suomeksi julkaistu käännöskirjallisuus 1928, 1933 ja 1938 alkuperämaittain. (Kupiainen 2001, 121.)

Sähköisesti julkaistuun tutkimukseen viitataan samojen periaatteiden mukaan kuin paperilla julkaistuun tutkimukseen. Poikkeustapauksissa, kuten keskeneräisen tutkimuksen tietoja käytettäessä, voi viitata myös asiantuntijan haastatteluun, jonka voi tehdä esimerkiksi sähköpostitse. Haastattelu on tällöin tulostettava ja merkittävä lähdeluetteloon.

4.4.2. Aineisto tekstin sisäisessä viittausjärjestelmässä

Tekstin sisäinen viittausjärjestelmä soveltuu erityisen hyvin sellaisiin tutkimuksiin, joiden tekijä osallistuu aktiivisesti aineiston tuottamiseen ja viittaa tekstissä lähinnä omiin, systemaattisiin aineistoa esittäviin liitteisiinsä. Aineistoviitteistä ei tule kovin raskaita, sillä ne ovat usein tyyppiä (Liite 4) tai (Taulukko 5). Tutkimusprosessin dokumentaatio esitellään tällaisissa tutkimuksissa yleensä tutkimuksen liitteenä tai tekstin lomassa esitettynä koodattuina taulukoina tai graafisina kuvaajina.

Aineisto on usein koodattava, koska aineiston kerääjän on kunnioitettava tietolähteidensä yksityisyyttä. Arkistoista vapaasti saatavilla oleviin asiakirjoihin ei liity tällaista tietolähteen suojaa. Myös arkistoaineiston käyttöä on kuitenkin saatettu rajoittaa.

Taulukot, kartat tai graafiset esitykset voivat olla teoksessa joko kuvien tavoin tekstiin sijoitettuina tai ne voivat olla tutkimuksen liitteinä. Tutkimuksen liitteiden määrä kannattaa pitää kohtuullisena. Tutkimuksen liitteisiin viitataan samojen sääntöjen mukaan kuin tutkimuksen kuviin. Kuviin viittaamisesta katso lähemmin tämän oppaan kappaletta 5.9.

Tekstin sisäisessä sulkuviittausjärjestelmässä tutkimusaineistoon kohdistuvat lähdeviitteet ovat hyvin lyhyitä ja vasta lähdeluettelossa tai sen liitteissä esitetään mahdollisimman tarkat tiedot viittauksen kohteesta. Muodollista sulkuihin tai sivun alareunaan sijoitettua viitettä ei välttämättä edes tarvita, jos lukija muutenkin ymmärtää, mihin teksti viittaa.

Tekstissä voi olla esimerkiksi tällainen lause:

Yllä oleva taulukko osoittaa, että vuonna 1938 käännettiin suomeksi huomattavasti enemmän saksalaista kirjallisuutta kuin vuonna 1928.

Lause dokumentoi viittauksen ”yllä olevaan taulukkoon”, mutta muodollista sulkuviitettä ei tarvita.

Kaikkia erilaisia viittauskäytäntöjä yhdistävä periaate on se, että tutkimuksessa käytettyä informaatioyksikköä koskeva tarkka tieto on koottu joko viitteeseen, lähdeluetteloon tai

esimerkiksi erilaisia haastatteluaineistoja esitteleviin koodattuihin taulukoihin, esiintymäkarttoihin tai muihin graafisiin esityksiin.

4.4.3. Alaviitejärjestelmä: yksilöidyt dokumentit, kokoelmat ja arkistot

Jos tutkija käyttää lähteenään paljon yksilöityjä haastatteluja, arkistoaineistoa tai esineitä, tulee viitteistä helposti pitkiä. Tällöin kannattaa käyttää alaviitejärjestelmää. Erityisen käyttökelpoinen alaviitejärjestelmä on sellaisissa tutkimuksissa, joissa viitataan runsaasti kirjalliseen arkistoaineistoon. Arkistoaineisto kuvaillaan viitteessä tarkkaan. Koska arkistoista löytyy varsin monenlaista aineistoa, rakennetaan arkistoaineistoon kohdistuva viite siten, että ensin annetaan lukijalle tieto käytetyn arkistolähteen luonteesta. Lukijalle kerrotaan, onko kyseessä muistio, luonnos, suunnitelma, kirje tai vaikkapa rakennuksen pohjapiirros.

Arkistolähteen käyttöä dokumentoivan alaviitteen tulee sisältää seuraavat tiedot: Lyhyt luonnehdinta lähteestä, lähteen päiväys tai muu ajoitus, vakiintunut arkiston lyhenne ja arkistosarja. Kun tutkija argumentoi väitettään viittaamalla useisiin yksilöityihin dokumentteihin, tulee viitteestä helposti pitkä.

Esimerkkejä kirjalliseen arkistoaineistoon kohdistetuista alaviitteistä:

-
1. Holstin muistio 6.10.1920, KA, Holsti 29.
 2. Pfistermeisterin kirje Ludvig II:lle 25.10.1866, Ludvig II:n kirje Pfistermeisterille 1.11.1866, BHGH, Nachlass Pfistermeisters.
 3. Svante Olssonin ehdotus Helsingin kaupunginpuutarhan edustaistutuksiksi 1912. Kuulto. Helsingin rakennusviraston viherosaston arkisto 395.

Ensimmäisessä viite-esimerkissä KA tarkoittaa Kansallisarkistoa (entinen Valtionarkisto, VA), ja viittauksen kohteena oleva muistio löytyy sieltä Holstin kansioista numero 29. Toinen viite on yhdistelmäviite, ja lyhenne kertoo, että molemmat tässä lähteinä käytetyt kirjeet löytyvät saksalaisesta arkistosta, jonka nimi on Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Abt. III: Geheimes Hausarchiv. Arkiston koko nimi paljastetaan lukijalle lähdeluettelossa. Kolmas viite on hyvä esimerkki siitä, että lähteenä käytetty asiakirja on helpointa jäljittää silloin, kun jo viitteessä kerrotaan suoraan, mistä arkistosta se löytyy.

Arkistolähteitä julkaistaan **lähdekokoelmina**. Viittaus kohdistetaan kuitenkin aina tutkimuksessa käytettyyn dokumenttiin, ei lähdekokoelmaan. Viittaus tehdään siis aina **lähdeyksikkökohtaisesti**. Lähdeyksiköllä tarkoitetaan yhtä arkistodokumenttia, esimerkiksi kirjettä, valokuvaa, runoa, sopimusta, muistiota tai muuta sellaista yksikköä, joita lähdejulkaisuun on koottu. Lähdeyksikkö on siis se kohde, jonka tutkija tutkimuskysymyksellään on tunnistanut dokumentiksi tutkimuskohteestaan.

Lähdekokoelmassa julkaistuun arkistolähteeseen viitataan samojen periaatteiden mukaan kuin muihinkin arkistolähteisiin. Painettuun tai sähköisesti julkaistuun alkuperäisaineistoon viitattaessa olennaista on kertoa lukijalle lähteen alkuperäinen ajoitustieto ja lähteen alkuperäinen funktio. Tutkimuksen argumentaatio tukeutuu näihin tietoihin, ei siihen, missä kokoelmassa vuonna 1611 kirjoitettu kirje mahdollisesti on 1900-luvulla julkaistu! Niinpä viitteessä mainittu **dokumentin ajoitus** otetaan aina esimerkiksi kirjeen tai muun dokumentin päiväyksestä, ei koskaan lähdekokoelman julkaisuvuodesta.

Esimerkiksi:

Kalle Mäkisen päiväkirjamerkintä 6.5.1925. (MKA)

Lyhenne MKA viittaa Mäkisen kotiarkistoon, joka kuvataan tarkemmin lähdeluettelossa. Jos Kalle taas on myöhemmin julkaissut päiväkirjansa, voidaan viitettä laajentaa esimerkiksi näin:

Kalle Mäkisen päiväkirjamerkintä 6.5.1925. Mäkinen 1972, 23.

Julkaistun päiväkirjan tarkka kuvailu löytyy lähdeluettelosta.

Käytetty julkaisu on siis toisarvoinen ja ilmoitetaan vain, jotta tutkimuksen lukija voi halutessaan tarkistaa lähteestä otetun tiedon. **Lähdejulkaisun, sen enempää kuin muunkaan julkaisun toimittajaa ei missään tapauksessa mainita lähdeviitteessä.** Toimittaja mainitaan ainoastaan lähdeluettelossa. Lähdejulkaisuun kohdistuva viite rakennetaan samojen sääntöjen mukaan kuin arkistomateriaaliin kohdistettu viite:

Ensin kuvaillaan ja ajoitetaan lähde. Tämän jälkeen esitellään lähdekokoelma ja sivunumerot tai tieto siitä, että kyse on sähköisestä lähdejulkaisusta.. Useilla lähdekokoelmilla on pitkät

nimet, joista viitteissä käytetään vakiintuneita kirjainlyhenteitä. Kokoelman nimen voi lyhentää itsekin, jos viittaa usein samaan lähdejulkaisuun. Esimerkkejä:

-
1. Iivana IV:n kirje Juhana III:lle 1573, Poslanija, 337.
 2. Saksan valtakunnanhallituksen istunnon pöytäkirja 30.3.1920, KM, 7.
 3. Vasili I:n testamentti, n.1423, TGPM, 236.

Myös lähdejulkaisuista käytetyt lyhenteet on tietenkin avattava joko lähdeluettelossa asianomaisen julkaisun tai kokoelman kuvailun kohdalla tai tutkimuksen loppuun liitettyssä on liitettyssä erillisessä lyhenneluettelossa.

Sanoma- tai aikakauslehteen viitattaessa mainitaan ensin kirjoittaja (mikäli tiedossa) ja kirjoituksen otsikko tai laatu sekä lehden nimi ja päiväys. Sähköisesti julkaistuun lehteen viitataan kuten vastaavaan painettuun julkaisuun. Aikakauslehdestä voidaan ilmoittaa myös numero.

Esimerkkejä sanomalehtiin kohdistuvista alaviitteistä:

-
1. Yksilön vaikutusmahdollisuudet historiassa. Pääkirjoitus. Turun Sanomat 12.12.1964.
 2. Karjalaan menijöille. Työmies 24.5.1931.

Huomaa, että vieraskielisen julkaisun tiedot merkitään yleensä ao. julkaisun kielellä. Esimerkiksi:

-
3. L'inquadramento del Commissariato per il Turismo e dell'ENIT nel Sottosegretariato per la Stampa e la Propaganda. Le Vie d'Italia gennaio 1935, 77.

Jos tutkimuksen lähteinä käytetyt dokumentit on edellä olevien esimerkkien mukaisesti yksilöity alaviitteissä, ei yksilöityjä dokumentteja enää erikseen luetella lähdeluettelossa. Lähdeluettelossa kuvaillaan ainoastaan se arkisto ja arkistosarja, kokoelma tai lähdejulkaisu, jossa yksittäiset dokumentit sijaitsevat.

4.4.2. Lyhenteiden käyttö viitteissä

Sekä tekstin sisäisessä sulkuviittausjärjestelmässä että alaviitejärjestelmässä voidaan arkistossa tai lähdejulkaisussa olevaan asiakirjaan viitata lyhenteellä. Kaikki viitteissä käytetyt lyhenteet on kuitenkin avattava lähdeluettelossa siten, että tutkimuksen lukija tietää tarkasti, mistä asiakirjasta on kysymys.

Sanomalehdistä käytetään usein lyhenteitä. Viitattaessa sanomalehtiin mainitaan ala- tai sulkuviitteessä ainakin lehden nimi tai sen vakiintunut lyhenne ja päiväys. Pääkirjoituksesta, artikkelista tai pakinasta ilmoitetaan tekstissä lisäksi otsikko sekä kirjoittajan nimi tai nimimerkki, mikäli se on lehdessä mainittu. **Esimerkiksi:**

Nimimerkki Aarne Ahne käsitteli tätä aihetta mielipidekirjoituksessaan (HS, 11.7.1989.), jonka otsikko *Verotusta voisi vielä hiukan keventää* kiteytti hyvin hänen ironiansa...

Tällaiset lyhenteet on avattava lukijalle viimeistään lähdeluettelossa tai erillisessä lyhenneluettelossa. Ei pidä olettaa, että lukija tietää, mitä lyhenne tarkoittaa.

Alaviitteissä kannattaa käyttää lyhenteitä, kun asiakirja edustaa aineistossa runsaasti käytettyä tyyppiä. Usein on tapana avata viitteessä käytetty lyhenne, kun asiakirjaan tai asiakirjasarjan yksikköön viitataan ensimmäistä kertaa.

Ensimmäinen viite tehdään näin:

1. Berättelsen om Åbo Stads kommunalförvaltning (BÅSK) 1885, 61.

Tämän jälkeen lukijan pitäisi tietää, mistä asiakirjasta on kyse, kun viitteessä lukee:

2. BÅSK 1887, 120.

Lähdeluettelosta hän voi tarkistaa asian, sillä siellä lukee:

Berättelsen om Åbo Stads kommunalförvaltning 1880-1890. Åbo, 1890. (BÅSK).

Lähdeluettelon yhteydessä voi olla myös erillinen lyhenneluettelo, jossa lyhenteet esitellään aakkosjärjestyksessä. B:n kohdalta siitä löytyy seuraavanlainen merkintä:

BÅSK: Berättelsen om Åbo Stads kommunalförvaltning

5. Monenlaisia aineistoja, monenlaisia viitteitä, monenlaisia kuvailuja

Tutkimusaineistoon kohdistuva viittaus voi osoittaa monenlaisiin kohteisiin. Viittauksen kohteena voi olla jossain informaatio-organisaatiossa, kuten arkistossa, museossa tai kirjastossa säilytettävä informaatioyksikkö. Kohde voi aineellinen lähde, joka voi sijaita vaikkapa maastossa. Kohde voi olla sähköinen merkkijono, jolla on tietyt koordinaatit, tai se voi olla kirjoitetun tekstin osa. Viite voi osoittaa myös tutkijan itsensä laatimaan, aineistoa esittelevään taulukkoon, karttaan tai muuhun graafiseen esitykseen. Viitteen tehtävä on yksilöidä kohde. Lähdeluettelon tehtävä taas on kertoa, mistä kohde löytyy.

Viitteen ja lähdeluettelon välisen työnjaon painotuskäytännöt saattavat vaihdella. Toisinaan aineistoviitteet ovat hyvin kevyitä ja lähdeluettelo vastaavasti erittäin yksityiskohtainen. Toisinaan taas tieteellisiin artikkeleihin taas ei liitetä lainkaan erillistä lähdeluettelo, vaan kaikki lähdetiedot kuvataan artikkelin ala- tai loppuviitteissä.

Esittelen tässä ainoastaan muutamia periaatteita. Tärkeintä on, että tieteellisen tekstin lukija löytää tekstissä olevien viittausten avulla sen aineiston, johon vedoten tekstin kirjoittaja esittää väitteitä.

5.1. Kirjallinen arkistoaineisto

Kirjallisen arkistoaineiston informaatioyksiköitä nimitetään asiakirjoiksi. Nimitys ei ole aina aivan osuva, sillä asiakirjalla tarkoitetaan myös esimerkiksi valokuvia ja karttoja.

Tutkimuksen lähteenä käytetty asiakirja tulee yksilöidä joko alaviitteessä tai lähdeluettelossa niin, että tiedoista käyvät ilmi asiakirjan nimeke ja sen sijainti arkistossa. Jos tutkimuksen aineistoon sisältyy paljon arkistomateriaalia, kannattaa käyttää alaviitejärjestelmää ja kuvailla jokainen asiakirja yksityiskohtaisesti siinä alaviitteessä, jossa se mainitaan ensimmäisen kerran. Tällöin riittää, että lähdeluettelossa kuvataan ne arkistot, joiden kokoelmia tutkija on hyödyntänyt. Jos kirjalliseen arkistomateriaaliin kohdistuvia viitteitä on vain muutama, voi asiakirjojen yksityiskohtaisen kuvailun jättää myös lähdeluettelo.

Yksilöidyn asiakirjan lisäksi mainitaan yksityiskohtaisessa kuvailussa aina asiakirjan sijaintiarkiston nimi (esimerkiksi jokin Kansallisarkistolle *deponoitu* eli säilytettäväksi

luovutettu sukuarkisto), tämän arkiston mahdollinen alasarja arkistoluettelon esittämässä muodossa, sekä kokoelmaa säilyttävä arkisto (esimerkiksi Kansallisarkisto).

Arkistoaineiston voi lähdeluettelossa ryhmitellä esimerkiksi maittain. Arkiston nimen perässä ilmoitetaan suluissa lyhenne, jolla aineistoon on viitattu lähdeviitteissä. Lyhenteet ovat yleensä vakiintuneita. Arkiston nimen yhteydessä ilmoitetaan myös arkiston sijaintipaikka. Arkiston nimen alle sijoitetaan **sisennettynä** käytetyt kokoelmat, arkistoyksikkö ja muut identifioinnin kannalta välttämättömät tiedot, kuten **signum eli paikkamerkki**.

Kun käytetty dokumentti on yksilöity alaviitteessä, kuvallaan dokumentin sijaintipaikka seuraavan säännön mukaan: Arkiston nimi, pilkku, sijaintipaikka, lyhenne suluissa, piste, uusi rivi, sisennys, kokoelman nimi ja numero, piste, arkistoyksikön nimi ja numero, piste. Tarvittaessa toinen uusi rivi, sisennys, toisen kokoelman nimi ja numero, piste, toisen arkistoyksikön nimi ja numero, piste.

Esimerkiksi:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Joensuun perinnearkisto, Joensuu (SKS:J).
Äänitteet KarTL 87.1-39.

tai

Archives du Ministère des Affaires Etrangères, Paris (AMAE).
Série Europe 1918-1929. Finlande 16.

tai

Kansallisarkisto, Helsinki (KA).
Rudolf Holstin kokoelma 29.
U.L. Lehtosen kokoelma 77.

tai

Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Abt. III: Geheimes Hausarchiv, München (BHGH).
Kabinettsakten, König Ludwig II. Nachlass Pfistermeisters.

Arkistolähteitä voi tietenkin olla muuallakin kuin arkistoiksi kutsutuissa laitoksissa, esimerkiksi yliopistojen kirjastoissa tai perhearkistoissa. Sijaintipaikka ilmoitetaan esimerkiksi näin:

Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki (HYK).
Richard Faltin's brevväxling. Coll. 52.
Z. Topelius' brevväxling. Coll. 244.

ja

Turo Unhon perhearkisto, Mikkeli.
Ilmari Unhon leikekirja.
Ilmari Unhon valokuva-albumi.

Arkistotietojen merkinnässä kannattaa muistaa, että lähdeluettelon tiedot suljetaan aina pisteellä. Sen sijaan pisteitä ei laiteta lähdeluettelon otsikoihin tai alaotsikoihin.

5.2. Haastattelut

5.2.1. Anonyymi haastatteluaineisto

Kulttuurin tutkija kerää usein aineistonsa haastattelemalla. Haastattelun käyttöön kannattaa aina hankkia haastateltavan kirjallinen suostumus. Äänitetyt haastattelut kannattaa yleensä litteroida, mutta haastattelusta tehty äänite on aina säilytettävä. Esimerkiksi lauluperinteen tai kertomusten tutkijan laatimat haastattelutallenteet sisältävät usein runsaasti sellaista informaatiota, jota litterointi tai referointi ei välitä. Alkuperäisiä äänitteitä säilytetään arkistoissa, ja niinpä haastatteluaineistoon kohdistuvassa viitteessä on yleensä arkistolyhenne.

Litterointi tarkoittaa sitä, että haastattelu kirjoitetaan puhtaaksi. Toisinaan riittää, että haastattelusta laaditaan referoiva sisällysluettelo. Viite rakennetaan kohdistumaan sisällysluettelon kautta alkuperäiseen tallenteeseen. Siis esimerkiksi:

1. Ulkomaalaisen opettajan kuvaus kolmasluokkalaisten aineiden stereotyyppioista. Anonyymi haastattelu. KMLA, KVKS 2003-2004, Un1 5/30.

Tämän esimerkin ensimmäinen lyhenne viittaa siihen arkistoon, jossa alkuperäistä tallennetta säilytetään. Toinen lyhenne viittaa siihen kokoelmaan, johon kyseinen tallenne kuuluu. Kolmas merkintä on haastattelun koodi, ja koodin tulisi löytyä myös aineistokokoelmassa olevan alkuperäisen tallenteen kotelosta. Viite siis johdattaa tutkimuksen lukijan alkuperäiselle tallenteelle, jotta hän voi halutessaan arvioida viittaajan tekemän tulkinnan pätevyyttä.

Haastatteluaineistoa tulee käsitellä siten, ettei haastateltavien intymiteettisuoja vaarannu. Haastateltavan nimi ei saa esiintyä tutkimuksessa, vaan haastattelut tulee koodata siten, että koodi kertoo tutkimuksen **kysymyksenasettelun näkökulmasta** merkittävät tiedot haastateltavasta.

Koodaus tulee aina tehdä siten, ettei henkilöllisyys paljastu. Jos haastattelet pienen kaupungin ainoaa ulkomaalaista opettajaa kulttuurien välistä kommunikaatiota koskevaan tutkimukseesi, älä koodaa tietoja niin, että lukija pystyy päättämään, kuka on tietolähteesi!

Haastattelut numeroidaan juoksevasti. Juoksevan numeroinnin yhteydessä ilmoitetaan samaan ryhmään koodattujen haastattelujen kokonaismäärä. Niinpä 30 haastattelun ryhmän viides haastattelu saa siten tunnuksen 5/30.

Eli kun koodiavain on esimerkiksi tällainen:

U = ulkomaalainen

P = paikalliseen väestöön kuuluva

n = nainen

m = mies

1 = Pori

2 = Rauma

3 = Ulvila

4 = Kokemäki

5= Harjavalta

6 = Nakkila

voi dokumentaatiossasi viidentenä olevaan porilaisen haastatteluun kohdistuva viitemerkintäsi olla vaikkapa tällainen: (Un1 5/30, KMLA.) KMLA on lyhenne, joka on muodostettu sanoista Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen aineistokokoelma. Lähdeluettelossa lukijalle kerrotaan tarkemmin kyseisen aineiston sijainti.

Tutkimuksen liitteessä tai aineistoesittelyssä on kerrottava haastattelujen kokonaismäärä ryhmittäin. Haastattelukoodien avain tulee aina olla tutkimuksen liitteenä. Lähdeluetteloon merkitään tällöin ainoastaan se arkistokokonaisuus, jossa haastattelujen dokumentaatiota säilytetään. **Esimerkiksi:**

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen aineistokokoelma.
(KMLA), Pori.

Kulttuurien välinen kommunikaatio Satakunnassa -projektin
litteroidut haastattelut 2003-2004.

Jos käytät useita samassa arkistossa olevia kokonaisuuksia, käytä alaviitteitä tai viittaa sulkuviitteessä lyhenteen lisäksi ainakin käyttämäsi arkistoyksikön signumiin eli paikkamerkkiin.

5.2.2. Asiantuntijahaastattelu tai muu yksilöity henkilöhaastattelu

Asiantuntijahaastattelua käytetään yleensä samaan tapaan kuin tutkimuskirjallisuutta.

Asiantuntijahaastattelulla voi hankkia tietoja esimerkiksi keskeneräisistä tutkimuksista.

Esimerkiksi Teppo Tietäjän 22.2.2002 antamaan asiantuntijahaastatteluun voi viitata näin:

Teppo Tietäjän mukaan Köyryn Museo sai alkunsa, kun paikalliset isännät päättivät rakentaa köyryläisten museoaktiivien keräämälle kirkukokoelmalle pysyvän varastorakennuksen.¹⁵

Lähdeluetteloon tällainen asiantuntijahaastattelu merkitään tutkimuskirjallisuuden joukkoon.

Tietäjä, Teppo. Köyryn museon alkuvaiheita koskeva asiantuntijahaastattelu 22.2.2002. (Haastatteliija Greta Gradu, muistiinpanot tekijän hallussa).

Tutkimuksen kohteena olevien ilmiöiden näkijöiden, kokijoiden ja tekijöiden yksilöityjä henkilöhaastatteluja käytetään myös primaarilähteenä tai historiallisen aikalaislähteen kaltaisena toisen käden aineistona. Muistitiedon käyttämisestä tutkimusaineistona on olemassa erillisiä oppaita.

Mikäli haastateltavan henkilötiedot kerrotaan tutkimuksessa, tulee haastateltavalta **aina** hankkia **yksilöity** kirjallinen lupa henkilötietojen paljastamiseen. Luvassa tulee olla haastateltavan allekirjoitus. Luvassa kannattaa mainita myös haastattelun aihe.

¹⁵ Tietäjän haastattelu 22.2.2002.

Esimerkki haastattelun käyttöluvasta:

Teppo Tietäjä
Syrjäkuja 5
09876 KÖYRY

2002-03-15

Greta Gradu
Turun yliopisto
Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos
28101 PORI

LUPA HAASTATTELUN KÄYTTÄMISEEN

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen opiskelija Greta Gradu saa käyttää opinnäytteessään 22.2.2002 antamaani asiantuntijahaastattelua, joka koski Köyryn museokokoelman alkuvaiheita käsittelevää väitöskirjatutkimustani.

Teppo Tietäjä
Tutkija
Köyryn museo

Varmuuden vuoksi kannattaa myös anonyymien haastattelun käyttöä varten hankkia kirjallinen käyttö lupa. Lupa on muuten samanlainen kuin edellisen mallin lupa, mutta siinä on maininta, että haastattelua käytetään anonyymisti.

Lähdeluetteloon merkityistä henkilöhaastattelun tiedoista on käytävä ilmi haastateltavan nimi, ammatti, haastattelun ajankohta, haastattelun tekijä ja haastattelun tapa sekä haastattelun dokumentaation säilytyspaikka. Kirjallista lupaa säilytetään aina dokumentaation yhteydessä. Haastattelun litteroinnista tulee olla merkintä lähdeluettelossa.

Kun tutkimuksessa viitataan yksilöityyn henkilöhaastatteluun, siihen viitataan kuten arkistolähteeseen, tutkimuskirjallisuuteen tai muuhun henkilötiedoilla yksilöityyn materiaaliin.

Esimerkiksi:

1. Risto Orkon haastattelu 24.3.1991. (TYKHOA).

tai

(Tuomi 29.3.1986.)

Nämä yksilöidyt henkilöhaastattelut merkitään lähdeluetteloon näin:

Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineen arkisto, Turku. (TYKHOA)
Orko, Risto, tuotantopäällikkö. 24.3.1991 (Haastattelu, Hannu Salmi,
muistiinpanot). Mediasarja 3/55.

ja

Tuomi, Anu, taidemaalari. 29.3.1986 (Totti Tuhkanen, nauhoite, litteroitu).
Tekijän hallussa.

Anonyymeja haastatteluja ei tietenkään merkitä lähdeluetteloon. Anonyymiin haastatteluun viitataan aina koodatun taulukon tai graafisen esityksen kautta.

5.3. Kirjat ja kirjoissa tai muissa kokoelmissa julkaistu alkuperäisaineisto

Painetulla alkuperäisaineistolla tarkoitetaan sellaisia lähdekokoelmia, jotka on koottu ja painettu tai julkaistu sähköisinä kokoelmina niihin kerättyjen lähteiden syntyajankohdan jälkeen. Tällaisen kokoelman aineistoa voivat olla esimerkiksi kirjeet, runot, valokuvat, pöytäkirjat, hallinnolliset raportit, kunnalliskertomukset muistiot, tilastot, käskyt ja tiedonannot.

Tällaisessa kokoelmassa julkaistuihin dokumentteihin viitataan yksikkökohtaisesti, siis samoin, kuin arkistossa säilytettäviin dokumentteihin. Painetut lähdekokoelmat ovat kirjoja, joten ne merkitään lähdeluetteloon kuin kirjat. Digitaalisessa muodossa julkaistut lähdekokoelmat ovat joko sähköisesti julkaistuja kirjoja tai sähköisiä arkistoja.

Mieti tarkkaan, kuka on kirjoittanut tai muuten laatinut sen lähteen, jota käytät! Toimittaja on ainoastaan koonnut lähdekokoelman. Hänen tietonsa esitellään vasta kuvailun loppupuolella.

Kokoelmassa sijaitsevaan dokumenttiin viitataan yksikkökohtaisesti: Kirjeeseen kohdistuva viite voi olla **esimerkiksi tällainen**.

Jean Sibelius Aino Sibeliukselle 12.5.1903. (SA).

Kirje tulee yleensä yksilöityä riittävästi päivämäärän perusteella. Viite tehdään kirjeeseen, ja lähdeluettelossa kuvataan se kokoelma, jossa viittauksen kohteet sijaitsevat. Lyhenne tarkoittaa tässä kokoelmaa Sydämen aamu, joka on Sibeliuksen kirjeistä toimitettu kirjekokoelma.

Painetun lähdekokoelman pääsana on **kokoelmassa olevien tekstien kirjoittajan (tai kirjoittajien) nimi**. Viite tehdään siten, että kirjoittajan nimi on pääsana.. Jos kirjoittajan nimi ei ole tiedossa, kokoelman pääsana on kokoelmassa olevan tekstin tai teoksen otsikko.

Yksittäisen kokoelmassa olevan artikkelin tai muun tekstin, johon viitataan, tiedot merkitään lähdeluetteloon seuraavasti: kirjoittajan sukunimi, pilkku, etunimi, kaksoispiste, artikkelin tai muun tekstin täydellinen otsikko, piste, *kokoelman tai aikakauskirjan nimi kursivoituna*, piste, jne.

Esimerkiksi:

Görres, Joseph: Teutschland und die Revolution (1819). *Die politische Romantik in Deutschland*. Eine Textsammlung. Hrsg. von Klaus Peter. Stuttgart 1985.

Tappert, Wilhelm: Richard Wagner in Berlin. *Bayreuther Festblätter in Wort und Bild. Zum Besten der Bayreuther Festspiele* herausgegeben von der Central-Leitung des Allgemeinen Richard Wagner -Vereines. München 1884.

Jos kirjan tai kokoelman aineiston kirjoittaja ei ole tiedossa tai jos aineiston kirjoittajia on yli kolme, otetaan lähdeluetteloon tehtävän kuvailun pääsanaksi kokoelman pääotsikko.

Kokoelma kuvaillaan lähdeluetteloon tässä tapauksessa seuraavasti: kokoelman pääotsikko, piste, kirjan alaotsikko, piste, volyyymi, piste, toimittajat, piste, julkaisusarja ja -numero, piste, julkaisusarjan mahdolliset toimittajat, piste, painos, piste, kustantaja, pilkku, kustannuspaikka, pilkku, painovuosi ja suluissa viitteissä kokoelmasta käytetty lyhenne, piste.

Esimerkiksi:

Documents on British Foreign Policy 1919-1939. First Series IX. Edited by Rohan Butler and J.T.P. Bury. Sage publications, London, 1960 (DBFP).

König Ludwig II. und Richard Wagner. Briefwechsel. Vierter Band: *Ergänzende Urkunden*. Mit anderen Urkunden in vier Bänden hrsg. vom Wittelsbacher Ausgleichsfonds und von Winifred Wagner. Bearbeitet von Otto Strobel. Karlsruhe 1936.

Kirjekokoelmia, kuten muitakaan toimitettuja kokoelmia, ei koskaan luetteloida lähdeluettelossa toimittajan mukaan. Jos teoksella on **kirjoittaja**, hänen nimensä on aina mainittava ensimmäiseksi. Tämä sääntö koskee myös kirjaksi toimitettujen kirjeiden kirjoittajaa.

Kirjekokoelma kuvaillaan lähdeluetteloon seuraavaa sääntöä noudattaen:
kirjeiden kirjoittajan sukunimi, pilkku, etunimi, kaksoispiste, kirjan pää- ja alaotsikko, jne.

Jos kirjekokoelmaan otettujen kirjeiden kirjoittajia on kaksi tai kolme, heidän nimensä sijoitetaan kuvailuun peräkkäin aakkosjärjestyksessä:

Siis:

Yhden kirjoittajan sukunimi, pilkku, etunimi, pilkku, toisen kirjoittajan sukunimi, pilkku, etunimi, jne.

Esimerkkejä kirjekokoelman kuvailusta:

Liszt, Franz, Wagner, Richard: *Briefwechsel*. Verlag, Leipzig, 1986.

Wagner, Richard: *Lettres françaises*. Recueillies et publiées par Julien Tiersot. Gallimard, Paris 1935.

Wagner, Richard: *Sämtliche Briefe. Band I: Briefe der Jahre 1830-1842*. Herausgegeben im Auftrage des Richard-Wagner-Familien-Archivs Bayreuth von Gertrud Strobel und Werner Wolf. RWS, Leipzig, 1967.

Kirjan bibliografiset tiedot löytyvät kirjan nimiölehdeltä. Jos nimiölehdellä mainitaan useita kustannuspaikkoja, otetaan kuvailuun ensimmäinen, joka yleensä on kustantajan pääkonttori. Mikäli kustannuspaikkaa ei ole ilmaistu, ilmoitetaan kirjan painopaikka, joka ilmenee nimiölehdeltä, sen kääntöpuolelta tai kirjan lopusta. Jos tätäkään tietoa ei löydy, merkitään lähdetietoon lyhenne s.l. (**sine loco** = ilman paikkaa). Jos myös painovuosi puuttuu, merkitään s.a. (**sine anno** = ilman vuotta). Jos kirjoittajan nimi puuttuu, teos merkitään lähdeluetteloon vain otsikkonsa mukaan, johon myös lähdeviitteessä viitataan. Joskus voi puuttuvan kirjoittajan paikalle merkitä lyhenteen anon. (=anonyymi), s.n. (**sine nomine** = ilman nimeä).

Sähköisessä muodossa julkaistu lähdekokoelma merkitään lähdeluetteloon samalla tavalla kuin painettu kokoelma tai muu julkaisu. Pääsana on aina kokoelmassa olevien teosten tekijä, kirjoittaja tai muu aikaansaaja, ja ellei tästä aikaansaajasta ole tietoa, tai jos kokoelmassa on yli kolmen tekijän tuotoksia, otetaan kuvailun pääsanaksi tekstin tai artikkelin otsikko.

Sähköisten kokoelmien kuvailutiedot ovat toistaiseksi usein vajavaisia. Cd-romista pitäisi kuitenkin ilmoittaa samat bibliografiset tiedot kuin painetusta julkaisusta. Tieto toimittajasta puuttuu yllättävän usein, ja usein julkaisuvuosikin on hukassa. Tilanne paranee ajan myötä. Sähköisen julkaisun tyyppi [Cd-rom] on tapana ilmoittaa lähdeluetteloon tulevassa kuvailussa hakasulkeissa.

Verkkojulkaisuun tai -dokumenttiin viitattaessa olisi jo viitteessä hyvä kertoa myös viittauspäivämäärä. Tämä on tarpeen, jotta lukija tietää, koska kyseinen dokumentti vielä sijaitsi lähdeluetteloon merkityssä osoitteessa. Dokumentin osoite on saattanut muuttua. Sähköistä

kokoelmaa tai julkaisua ylläpitävä instituutio yksilöidään siten, että lukija löytää dokumentin esimerkiksi hakua käyttämällä, vaikka viitteen kohteena olevan dokumentin sähköinen osoite muuttuisi. Sähköiseen dokumenttiin **EI KOSKAAN SAA VIITATA** pelkällä internet-lähteen weppiosoitteella.

Jos sähköisen kokoelman verkko-osoite mahtuu yhdelle riville, on se aina myös kirjoitettava yhdelle riville. Verkko-osoite saattaa sisältää isoja ja pieniä kirjaimia, välilyöntejä ja välimerkkejä, ja sen kirjoittamisessa on oltava huolellinen, sillä pienikin virhe tekee osoitteesta toimimattoman. Katso lisää: Tapio Onnelan ja Jaakko Suomisen kirjoittama digitaalisiin lähteisiin viittaamisen opas osoitteessa

<http://www.utu.fi/hum/satakunta/digi/viittausopas/>

Esimerkki sähköiseen dokumenttiin viittaamisesta ja sähköisen dokumentin lähdeluettelomerkinnästä:

Kun viite on

Johannes Chrysothomos Innocentiukselle n. 346-407, IMS.

merkitään dokumentti lähdeluetteloon vaikkapa näin:

Internet Medieval Sourcebook. Fordham University Center for Medieval Studies. (IMS.)
Last modified January 8, 2000. [Ref. October 20, 2000]
www.fordham.edu/halsall/s.book.html.

Tällöin lukija tietää, mistä kokoelmasta dokumentti löytyy, vaikka kokoelman sähköinen osoite olisi vuoden 2000 jälkeen muuttunut.

5.4. Sanoma- ja aikakauslehdet

Sanoma- ja aikakauslehtiä käytetään usein tutkimusaineistona. Sanomalehteen viitataan kuten muihinkin monen kirjoittajan teoksiin. Viite aloitetaan kirjoittajan nimellä. Jos se ei ole tiedossa, aloitetaan uutisen tai muun tekstin otsikolla. Viitteessä on mainittava sanomalehden nimi ja ilmestymispäivämäärä, mutta yleensä ei sivunumeroita. Aikakauslehdestä mainitaan lehden numero ja vuosi, usein myös sivunumerot. Sanoma- ja aikakauslehdistä voi käyttää myös lyhenteitä.

Esim.

(Lehtonen, Ulla: Missä mennään? Avotakka 5/1983, 11-12)

ja

(Ilma saastuu. HS 12.5.2001)

Lähdeluettelossa sanoma- ja aikakauslehdet voi jaotella maittain, jos katsoo ryhmittelyn tarpeelliseksi. Muutoin lehdet mainitaan aakkosjärjestyksessä. Lähdemerkintä suoritetaan seuraavasti: lehden nimi, pilkku, julkaisupaikkakunta, vuodet, sulussa lyhenne jos tarpeen, piste.

Esimerkkejä:

Allgemeine Zeitung, Augsburg 1865. (AZ).
 Neue Freie Presse, Wien 1874, 1898. (NFP).
 Turun Sanomat, Turku 1962-1964 (TS).
 Uusi Suomi, Helsinki 1971 (US).

Informatiivisuuden kannalta sanoma- ja aikakauslehtien yhteydessä kannattaa mainita julkaisupaikkakunta, ei painopaikkaa. Esimerkiksi Helsingin Sanomia painetaan useilla paikkakunnilla, ja mikäli viittaa verkkolehteen, ei sillä ole painopaikkaa lainkaan!

Julkaisupaikkakunnan merkitseminen on tärkeää myös siksi, että samannimistä lehteä on voitu julkaista monessa paikassa samanaikaisesti. Esimerkiksi Saksassa ja Itävallassa oli 1800-luvulla useita Deutsche Zeitung -nimisiä sanomalehtiä. Julkaisupaikkakunnan mainitsemisella voi siis olla lähteen identifioinnin kannalta olennainen merkitys.

Verkossa ilmestyvät sanoma- ja aikakauslehdet merkitään lähdeluetteloon kuten muutkin lehdet. Niihin viitataan samojen periaatteiden mukaan kuin muihinkin julkaisuihin. Verkkojulkaisun lähdeluettelomerkintään kuuluu aina myös julkaisun tarkka verkko-osoite ja lähteen käyttöpäivämäärä.

Sanomalehtien kohdalla kannattaa muistaa myös, että lehdestä saattaa olla olemassa useita eri painoksia, esimerkiksi turkulaisten päivittäinen Helsingin Sanomat poikkeaa sisällöltään helsinkiläisten saamasta painoksesta. Valitettavasti näitä painostietoja ei ole merkitty kirjastojen ja sanomalehtiarkistojen bibliografisiin tietoihin.

5.5. Aikalaiskirjallisuus ja vertailuaineisto

Aikalaiskirjallisuutta käytetään valottamaan tutkimuskohteena olevan aikakauden luonnetta. Niitä käytetään eräänlaisena taustamateriaalina. 1930-luvun naisten vaatemuodin tutkija voi hyvin käyttää aikalaiskirjallisuutena 1930-luvun kaunokirjallisuutta tai vaikkapa isoäitinsä päiväkirjaa. Aikalaiskirjallisuus tai vertailumateriaali eivät ole tutkimuskirjallisuutta. Ne eivät osallistu samaan tieteelliseen keskusteluun kuin tutkija. Tällainen tutkimusta avustavassa roolissa oleva aineisto on toisinaan syytä esitellä varsinaisesta tutkimuskirjallisuudesta erillisenä aineistoryhmänä. Aikalaiskirjallisuuteen kuuluvat sellaiset teokset, jotka eivät ole juuri tämän tutkimuksen primäärimateriaalia, mutta jotka ovat jollain tavoin primäärimateriaalin kaltaisia. Aikalaiskirjallisuuteen voi rinnastaa kulttuurintutkijan käyttämän muun kuin tieteellisen oheismateriaalin.

Aikalaiskirjallisuuteen viitataan kuten muihinkin kirjoihin.

Kun historiallista tarkastelutapaa soveltava tutkimus käyttää sekundaarisesti jotain tutkimuksen aikarajauksen puitteissa kirjoitettua teosta, puhutaan aikalaiskirjallisuuden käytöstä. Aikalaiskirjallisuus, muistelmat, päiväkirjat ja muu sekundaarisesti käytetty alkuperäisaineisto, joka ei ole tutkimuskirjallisuutta, merkitään lähdeluetteloon omaksi ryhmäkseen. Ryhmä kuuluu oikeastaan tutkimusaineistoon, mutta sitä käytetään sekundaarilähteinä. Tällaisen aineistoryhmän voi lähdeluettelossa otsikoida siten, että otsikko kertoo, minkä tyyppisestä aineistosta on kysymys. Mikäli nämä teokset ovat esimerkiksi matkakertomuksia, voi ryhmän otsikko olla ”Matkakertomukset”.

Aikalaiskirjallisuudeksi voidaan katsoa kaikki tutkimuskohteen aikarajauksen sisällä syntynyt kirjallisuus, mikäli sitä käytetään antamassa tietoa tutkimuskohteesta. Tällaista kirjallisuutta voi olla esimerkiksi kaunokirjallisuus, mutta myös tieteelliset tekstit, mikäli niitä käytetään aikalaiskirjallisuuden, vertailumateriaalin tai oheismateriaalin tapaan. Aineiston käyttötapa siis ratkaisee sen, mikä luokitellaan aikalaiskirjallisuudeksi tai oheismateriaaliksi.

Lähdeluettelossa aikalaiskirjallisuuden tai vertailuaineiston paikka on primaarimateriaalin jälkeen, ennen tutkimuskirjallisuutta. Aikalaiskirjallisuuden yhteyteen voidaan sijoittaa myös muistelmat ja päiväkirjat, jotka ovat aikalaisluontoista lähteistöä, vaikka ne olisikin julkaistu vasta tutkimuskohteen aikarajauksen jälkeen. Päiväkirja- ja muistelmakirjallisuuden voi sijoittaa myös omaksi ryhmäkseen., mikäli se on kysymyksenasettelun ja aiheen rajauksen näkökulmasta perusteltua.

Esimerkki aikalaiskirjallisuudesta lähdeluettelossa:

2. Aikalaiskirjallisuutta ja vertailumateriaalia

Arndt, Ernst Moritz: *Geist der Zeit*. Zweite Auflage. S.l. 1807.

Barrington, E.: *Loistava Apollo. Byronin elämä*. Suomentanut Aino Tuomikoski. Helsinki, WSOY, 1926.

Flodin, Karl och Ehrström, Otto: *Richard Faltin och hans samtid*. Helsingfors, 1934.

Förster, Bernhard: *Deutsche Colonien in dem oberen Laplata-Gebiete mit besonderer Berücksichtigung von Paraguay. Ergebnisse eingehender Prüfungen, praktischer Arbeiten und Reisen, 1883-1885*. Zweite Auflage. Leipzig 1886.

Aikalaiskirjallisuuteen voi sisältyä myös kirjoissa tai aikakauskirjoissa ilmestyneitä artikkeleita. Teoksiin viitataan yleisten viittaussääntöjen mukaan.

5.6. Elokuvat, TV-ohjelmat ja radio-ohjelmat

Elokuvaan viittaamisessa kannattaa käyttää alaviitteitä, mikäli viittaus kohdistuu tiettyyn kohtaukseen, joka on yksilöitävä materiaalina käytettävän tallenteen systematiikan mukaisesti. (DVD-levyn systematiikka perustuu kohtausjakoon tai minuutteihin, filmin systematiikka perustuu joko juonisynopsiksessa esiteltyyn kohtausjakoon tai minuutteihin.)

Jos elokuva ainoastaan mainitaan tekstissä ja maininta on yleisluontoinen, ei elokuvaa tarvitse merkitä lähdeluetteloon eikä siitä tehdä lähdeviitettä. Sama periaate koskee myös kaunokirjallisuutta:

Esimerkiksi:

Ridley Scottin Blade Runner on ollut esikuvana useille tulevaisuuden kaupunkia kuvaaville elokuville.

Mutta:

Ridley Scottin Blade Runnerin aloitusjakson kuuluisa avaruusvaikutelma toistuu lähes identtisenä Uolevi Kyhääväisen vuonna 2006 valmistuneessa Futuristisessa speктаakkelissa (vert. BR 1 ja FS 1).

Viittaus kohdistuu tässä joko DVD-tallenteen kohtauksiin tai juonisynopsiksen kohtausnumerointiin. Tutkimuksen lähdeluettelosta ja liitteistä selviää, kumpaan. Jos elokuvien nimistä käytetään lyhenteitä, on lyhenteet avattava lähdeluettelossa.

Miten elokuva tulisi merkitä lähdeluetteloon? Peruseriaate on sama kuin kirjojen merkitsemisessä, ja samoja periaatteita sovelletaan myös tietokonepeleihin. Kun kirjoista merkitään nimiölehden tiedot, elokuvista voisi kirjata alkutekstien antamat tiedot (nimi, ohjaaja, tuottaja, tuotantoyhtiö, leikkaaja, säveltäjä, äänittäjä, lavastaja, kuvaaja, näyttelijät, jne.). Elokuvan laadusta riippuu, miten paljon tietoja alkuteksteissä on annettu. Esimerkiksi uutiskatsauksissa ei yleensä ole nimeä lukuun ottamatta muita tietoja. Tarvittavat tiedot (krediittitiedot) löytyvät yleensä filmografioista. Elokuvan krediittitiedot aloitetaan elokuvan alkuperäisellä, ensi-illassa käytetyllä nimellä. Sulkuihin voidaan lisätä elokuvan muut mahdolliset nimet. Krediitit ilmaistaan lyhentein seuraavassa järjestyksessä:

Sk = käsikirjoitus

O = ohjaus

Ao = apulaisohjaaja
 K = kuvaus
 Le = leikkaus
 La = lavastus
 P = puvustus
 M = musiikki
 Ä = äänitys
 N = näyttelijät (suluissa roolinimi)
 T = valmistamo/tuottaja
 E = ensi-illan ajankohta

Näiden tietojen jälkeen kirjoitetaan ajatusviivan jälkeen tutkimuksessa käytetyn videokopion pituus minuutteina (tai erityistapauksessa käytetyn filminkopion pituus metreinä). Tämän jälkeen voidaan ilmoittaa vielä elokuvan tarkastusnumero ja -päivämäärä ja kertoa suluissa, miten sensuuri on elokuvaa leikannut.

Esimerkiksi:

Villi Pohjola (Den vilda Norden). Sk: Aarne Tarkas. O: Aarne Tarkas. K: Esko Nevalainen. Le: Kauko Vuorensola. La: Kai Lappalainen. M: Harry Bergström. Ä: Gösta Salminen-Tuomo Kattilakoski. N: Tapio Rautavaara (Tundra-Tauno), Elina Pohjanpää (Karin Turkkä), Aino-Maija Tikkanen (Maija), Matti Oravisto (nimismies), Matti Tamminen (pormestari Markus), Leo Jokela (korttihuijari), Uljas Kandolin (konstaapeli Hurja), Jalmari Parikka (Musta-Pekka), Lasse Pöysti (kapakkapianisti). T: Fennada-Filmi/Mauno Mäkelä. E: 30.9. 1955. - 5882/-29.9.1955. Videokopion pituus 99 min.

Näin tarkkojen tietojen antaminen ei aina ole tarpeen. Koska lähdeluettelon rakentamisen periaatteena on lähteen identifioitavuuden vaatimus, ei esimerkiksi näyttelijöiden luettelemisessa aina ole mieltä. Näyttelijöitä voi mainita itse tutkielmassa tarpeellisissa kohdissa, mutta lähdeluettelosta tiedot voi jättää pois. Sen, miten tarkat tiedot elokuvasta lähdeluettelossa annetaan, määrää tutkimuksen kysymyksenasettelu. Jos tutkimuksen kohteena on vain yksi elokuva, se kannattaa kuvailla tarkasti.

Yleensä elokuvan identifioimiseksi riittävät kuitenkin **elokuvan nimi, käsikirjoittaja, ohjaaja, tuotantoyhtiö, tuottaja ja ensi-illan ajankohta**. Tutkimuksen argumentaation luotettavuuden kannalta tärkeää on lisäksi aina mainita **elokuvan kesto minuutteina**. Elokuva on teknisen jäljentämisen aikakauden tuote. Kaikki elokuvat ovat kopioita. Jokaisella kopiolla on

historiansa. Samasta elokuvasta voi olla liikkeellä useita erilaisia versioita. Kopion todellisen pituuden ja alkuperäisen pituuden merkitseminen on siis tärkeää.

Jos elokuvalähteet saadaan haltuun elokuva-arkistoista, ne kannattaa ryhmitellä lähdeluetteloon arkistoittain samalla tavoin kuin muutkin arkistolähteet. Jos kopion alkuperä on jokin muu, esimerkiksi televisio, tällaiset lähteet voi merkitä omaksi ryhmäkseen.

Uutiselokuvalähteen kuvailusta hyvän esimerkin tarjoaa Anthony Altgaten kirja *Cinema and History. British Newsreels and the Spanish Civil War* (1979), jonka lähdeluettelossa sadat uutisfilmit on järjestetty arkistoittain. Kustakin elokuvasta kerrotaan sarjanumero, ensi-illan päivämäärä ja lyhyesti uutiskatsauksen Espanjaa koskevien osuuksien sisältö. Näiden perään Altgate on sijoittanut numerosarjan, joka kuvaa katsauksen rakennetta. Tähän numerosarjaan on merkitty Espanjasta kertovien tekstiruutujen määrä, Espanjaa kuvaavan filmin määrä, uutiskatsauksessa käsiteltyjen aiheiden määrä, koko uutiskatsauksessa käytettyjen tekstiruutujen määrä, uutisaiheita kuvaavien osuuksien yhteispituus ja katsauksen kokonaispituus (otsikko- ja tekstiosuudet mukaan lukien). Ohjaajia tai muita tekijöitä Altgate ei ilmoita, koska uutiskatsaukset ovat anonyymeja.

Eli esimerkiksi:

Gaumont British News Issue No. 350, 6 May 1937. Ruins of Guernica after air-raid in Spanish Civil War. 5; 51; 9(2); 98; 760; 858.

Jos sovellamme tätä tapaa suomalaiseseen Finlandia-katsaukseen ja käytämme sulkuviitteitä, on viite (Finlandia-katsaus 1, 5.3.1943). Alaviitteeseen laitetaan tietenkin vastaavat tiedot.

Lähdeluetteloon tämä kyseinen katsaus merkitään huolellisesti eriteltynä:

Finlandia-katsaus 1, 5.3.1943. Mannerheim-ristin ritarien mitalien jakotilaisuus, Saksan kauppavaltuuskunnan vastaanotto Malmin lentokentällä, Suomen ja Ruotsin välinen jääpallomaatottelu, Helsingin kaupungin liikennelaitoksen ohjeet raitiovaunuissa liikkumisesta, lennokkinäytös Helsingin Messuhallissa. 225 m (8 min).

Uutiskatsausten yhteydessä ensi-iltapäivämäärä mainitaan heti nimen jälkeen, koska se on tärkein uutista luonnehtiva ja identifioiva tieto.

Tutkimukseen liitetty elokuvan rakenneanalyysi helpottaa viitteen paikantamista. Näytelmäelokuvien kohdalla tämä voi tapahtua jakamalla elokuva kohtauksiin tai otoksiin. Vaikka kohtausjakoa ei tehtäisi, saattaa elokuvien synopsisten (juonireferaattien) esittäminen tutkimuksen liitteinä olla paikallaan.

Televisio- ja radio-ohjelmiin viitattaessa kannattaa lähdemerkintään soveltaa samoja periaatteita kuin elokuvaan. Identifioinnin kannalta tärkeimpiä tekijöitä ovat:

ohjelman nimi, toimittaja (lyhenne To), ohjaaja, tuotantoyhtiö, tuottaja ja ensiesityksen ajankohta.

Lähdeluetteloon voi televisio-ohjelman kuvailla esimerkiksi tähän tapaan:

A-studio. To: Markus Leikola. T: YLE-1/Jyrki Koulumies. E: 28.12.1989.

Viite näin kuvattuun ohjelmaan taas rakennetaan näin: (A-studio 28.12.1989.)
Alaviitteeseen tulee täsmälleen sama teksti.

5.7. Äänitteet

Julkaistun äänitteen lähdemerkinnän periaatteena on kirjata kaikki äänitteen kansitiedot eli esiintyvän henkilön/yhtyeen/orkesterin (ja kapellimestarin) nimi, levyn nimi, kustantaja, tuotenumero ja äänitteen julkaisuvuosi.

Kustantajalla tarkoitetaan tässä yhteydessä äänitteen kustantajaa, ei äänitteessä esitetyn musiikin kustantajaa. Näiden tietojen lisäksi voidaan ilmoittaa myös arkistnumero (esim. Yleisradion äänilevystön kartuntanumero), jos lähde on saatu käsiin äänitearkistosta. Siis: esiintyjä, kaksoispiste, äänitteen nimi, piste, kustantantaja, tuotenumero, piste, julkaisuvuosi, piste, ajatusviiva, arkistnumero, piste.

Esimerkiksi:

Karady, Katalin: Add a kezed. Qualiton LPM 16728. 1988.

tai

Mrs. Miller: Will Success Spoil Mrs. Miller. Capitol T 2579. 1968. - +LP 8.576.

Äänitteiden lähdemerkintöjä kannattaa soveltaa luovasti sen mukaan, millaisia äänitteitä lähteenä käyttää. Äänitearkistojen materiaali merkitään lähdeluetteloon kuten muukin arkistoaineisto. Äänitettyyn haastatteluun kohdistuvan viitteen tiedot merkitään samoin kuin muidenkin haastattelujen tiedot. **Huom!** Ainutkertaisen arkistoaineiston arkistonumero on tärkein lähteen identifiointiin liittyvä tieto! Niinpä esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) äänitearkiston nauhoitteet tulee kuvailla samalla tavoin kuin muutkin arkistolähteet.

Yksittäiseen levyllä olevaan kappaleeseen viitataan kuten kokoelmassa olevaan artikkeliin. Tiettyyn soittojaksoon voi myös viitata soittoaikalaskennallisesti, esim. (Karady 1988, A, 6,25 min.-8,25 min.)

5.8. Kartat ja maastohavainnot

Maastohavaintoon viitataan sen dokumentin kautta, johon havainto on tallennettu. Dokumentti voi olla esimerkiksi valokuva. Viittauksen tulee myös sisältää aina tieto kohteen sijainnista, esimerkiksi koordinaatit tai yksilöity peruskarttaviittaus. Dokumentaatiosta tulee ilmetä myös tarkka dokumentaatioajankohta ja kuvaajan nimi. Valokuvaan liitetään yleensä pohjakartta, johon on merkitty kuvauskohteen tai näkymän suunta.

Kartastoon viitataan kuten kirjaan. Isojakokarttoihin ja muihin arkistoista löytyviin karttoihin viitataan kuten muihinkin arkistolähteisiin. Yksittäisestä kartasta merkitään lähdeluetteloon karttasarjan nimi ja mittakaava, karttalehden indeksi- tai sarjanumero sekä karttalehden nimi, jos sellainen on.

Esimerkiksi:

Peruskartta 1:20 000. Lehti 2043 08 Kerava. Helsinki: Maanmittaushallitus, 1967.

tai:

Venäläinen topografikartta 1:42.000, XVII L, [1911].

Edellisessä esimerkissä vuosiluku on sijoitettu hakasulkeisiin, sillä julkaisuviiden tieto on saatu muualta kuin kuvailun kohteena olevasta asiakirjasta.

Viite kannattaa sijoittaa kuvan otsikkoon kokonaisuudessaan.

Painettuihin yleiskarttoihin taas viitataan seuraavien esimerkkien osoittamalla tavalla:

Suomen suuriruhtinaskunta, koulukartta 1893. 1:800.000.

Kun karttoja käytetään runsaasti, riittää viitteeseen lyhenne,

esim.

Pk 3221 11, 1984.

Lyhenteet tulee mielellään avata ensimmäisellä käyttökerralla, mutta viimeistään lähdeluettelossa. **Konseptikartoista ja yksittäiskappaleina säilytettävistä painetuista kartoista** ilmoitetaan kartoituksen nimi, mittakaava, karttalehden numero ja nimi sekä kartoitusvuosi (jos tiedossa). Säilytyspaikka ja signum on myös mainittava. Viitteen voi sijoittaa kokonaisuudessaan kuvatekstiin tai käyttää alaviitettä.

Esimerkiksi:

Pitäjänkartta 1:20.000, 1132 02 Eurajoki, 1843. KA/MMHA.

tai:

Kalmbergin kartta 1:100.000, 1855. Satakunnan museon arkisto.

tai:

Kalmbergin kartta 1:100.000, 1855. KA/TVH EI 65:6.

tai:

Kirkkonummen pitäjän kartta 1:100.000, 1850. HYK III.3.b./4 & 6.

Vastaavalla tavalla viitataan historiallisiin ilmakeuviin, silloin kun kuvat ovat lehtijaossa. Muussa tapauksessa kuviin viitataan arkistoyhteyden perusteella tai, mikäli arkistoyhteyttä ei ole, paikannimellä ja sijaintitiedoilla.

Arkistoissa säilytettäviin karttoihin ja muihin maastoa dokumentoiviin lähteisiin viitataan samojen periaatteiden mukaan kuin muihinkin arkistolähteisiin. Tarvittaessa käytetään asiakirjan yksilöintiin alaviitettä. Siten esimerkiksi yksittäisiin ilmakeihin viitataan historiallisina arkistolähteinä:

Esimerkiksi:

Porkkalan alueen ilmakevat 1:20.000, 1956. KA/KAOS Ib 2:4.

Lähdeluetteloon merkitään muiden arkistolähteiden joukkoon tässä esimerkkitapauksessa se Kansallisarkistossa säilytettävä karttasarja, jota on käytetty.

Veromittaus-, jako- ja uudistuskartoista ilmoitetaan kartan otsikko (käytännössä usein lyhennettynä), tekijä, mittakaava ja kartoitusvuosi/-vuodet sekä säilytyspaikka ja **signum** eli paikkamerkki.

Esim:

Geometrisk Afrijtningh öfver Wuohioki Gårdh, Samuel Broterus 1695.
1:4000. KA/MMHA, Mf MH 3.

Jos jakokartta- tai muuta vastaavaa aineistoa käytetään hyvin runsaasti, siihen viitataan pelkällä signumilla.

Alaviitteen tai sulkuviitteen teksti on tällöin esimerkiksi:

KA/MMHA B19 23/1.

tai

KA/Yleisk. 7 & 155.

tai

KA/RA, rulla 16: 9/1. RA:n fotostaatti.

Arkistot ja kirjamuotoiset kokoelmat merkitään lähdeluetteloon arkistoja ja kirjoja koskevien kuvailusääntöjen mukaisesti.

Itse laadittuun karttaan viitataan ikään kuin se olisi artikkelin kuvitusta. Artikkelin numeroituihin kuviin viittaamista esitellään seuraavassa kappaleessa.

5.9. Kuvat

Tutkimusaineistoon voi kuulua hyvin erilaisia kuvia, maalauksia, valokuvia, sinettejä tai vaakunoita ja tietenkin myös kuvaa ja sanaa yhdistäviä kulttuurintuotteita kuten sarjakuvia, etikettejä, seteleitä, mainoksia. Yksityisomistuksessa olevien kuvien julkaisemiseen tarvitaan omistajan lupa. Lupa kannattaa hankkia kirjallisena. Kuva-arkistoissa olevien kuvien käyttö on yleensä maksullista, mikäli kuvat julkaistaan.

Tekstissä ei aina lainkaan viitata kuvitukseen. Toisinaan kuvitus muodostaa oman, leipätekstistä irrallisen kertomuksensa. Tällaisen esityksen kuvia ei tarvitse numeroida. Artikkelin tai tutkimuksen kuvat numeroidaan juoksevin numeroin, mikäli kuvilla on tutkimuksen argumentaatiota palvelevia tehtäviä. Kuvateksti aloitetaan tällöin kuvan numerotiedolla. Kopioidun kuvan lähde merkitään joko alaviitteeseen tai kuvatekstiin ilman sulkuja. Kuvaan viitataan tekstissä kuvanumerolla ja yleensä sulkuviitteellä.

Kuvateksti voi olla esimerkiksi tällainen:

Kuva 9: Benois'n suunnitelma Nijinskyn asuksi Gisellen ensimmäisessä näytöksessä.
Benois 1945, 319.

Tekstiin liitetyt kartat, taulukot tai kaaviot kannattaa numeroida kuvien tavoin, mikäli niitä on runsaasti ja niihin viitataan usein. Ensimmäinen kartta on siis kartta 1, toinen kartta on kartta 2 jne. Yksittäiset kartat voi numeroida kuvina tai jättää numeroimatta.

Artikkeliin tai tutkimukseen piirrettyyn, kopioituun tai skannattuun kuvaan viitataan aina kuvanumerolla joko tällaisella lyhyellä tekstin sisäisellä viitteellä (Kuva 9.) tai suoraan tekstissä.

Esimerkiksi:

...ja kuten kuvasta 9 voi nähdä, on Benois'n vuoden 1945 suunnitelmissa varsin niukasti venäläisyyttä korostavia piirteitä.

Kuvaa voi toki kommentoida myös alaviitteessä. Pääasia on, että argumentaatiota palvelevat kuvat on numeroitu, numero on selvästi esillä kuvatekstissä, ja kuviin viitataan näiden numeroiden avulla.

Kuvien lähdemerkinnöissä noudatetaan arkisto- ja kirjälähteiden periaatteita, mutta koska kuvien laatu ja sijainti voivat vaihdella suuresti, niitä on paras ryhmitellä mielekkäiksi kokonaisuuksiksi. Jos käytetään kuva-arkistoja tai museoiden kuvakokoelmia, lähdetieto merkitään samalla tavoin kuin arkistolähteissä. Jos taas käytetään painettuja kuvakokoelmia, ne voidaan tulkita lähdejulkaisuiksi ja käyttää kirjan lähdemerkinnän periaatteita. Samaan tapaan esimerkiksi sarjakuvat merkitään kirjan tapaan: kirjoittajan (tekstittäjän) lisäksi lähdetietoon liitetään myös piirtäjän nimi.

Aina kuvalle ei löydy arkiston, museon tai kirjan kaltaista sijoituspaikkaa. Esimerkiksi kirkoista löytyy paljon sukujen vaakunoita, joita voi käyttää lähteenä. Tällaisen lähteen osalta kirjataan lähdeluetteloon arkistolähteen tapaan rakennuksen nimi, sijaintipaikka ja kyseisen suvun nimi.

Yksityisomistuksessa olevien taideteosten sijaintipaikkaa ei saa kertoa ilman teoksen omistajan lupaa. Taideteoksista kannattaa yleensä myös mainita se tekniikka, jolla teos on valmistettu (esim. öljy, hiilipiirros, vesiväri).

Viite yksittäiseen taideteokseen voidaan rakentaa esimerkiksi näin:

(von Wright, Magnus: Erkylän kartano. 1827. Öljy.)

Kaikkia kuvia ei suinkaan aina tarvitse ryhmitellä samaan lähderyhmään. Jos käytämme hyväksemme esimerkiksi sanomalehtien mainoskuvia, riittää, että lähdetiedot löytyvät sanomalehtien kohdalta. Samoin voimme viitata matkakirjan ohessa julkaistuun kuvaan ja sijoittaa lähdetiedon aikalaiskirjallisuuden yhteyteen.

Suunnitelmapiirustuksiin ja luonnoksiin viitataan samojen pääsääntöjen mukaan kuin muihinkin kuviin, vaikka ne olisivatkin keskeneräisiä. Viitteeseen on tapana merkitä myös tallenteen materiaali sekä piirustus- tai kopiointitekniikka (tussi muovilla tai kuultopaperilla, laveeraus paperilla tai kankaalla (rulla), sini- tai ruskokopio etc.) sekä signeeraus ja

mahdollinen attribuointi. Silloin, kun esimerkiksi teknisessä tai arkkitehtonisessa suunnitelmapiirustuksessa on puhtaaksi piirtäjän signeeraus, kannattaa tekijäksi kuitenkin merkitä suunnitelmasta vastaava henkilö, esimerkiksi arkkitehti tai pääsuunnittelija.

Esimerkkejä tavoista merkitä yksilöity kuva lähdeluetteloon:

Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel (HAB). *Wie sick een Munsieur a la mode kleeeden sal.* 1628. Radeeraus 21,0 x 29,3.

Musée d'Orsay, Paris (MdO). Vittore Grubicy: *Mattina-Lago Maggiore.* 1894. Öljy. 47,4 x 41,1.

Turun Tuomiokirkko, Turku (TT). Tottin suvun vaakuna.

von Wright, Magnus: *Erkylän kartano.* 1827. Öljy. Yksityisomistuksessa.

Esimerkkejä kuvakokoelman kuvailusta lähdeluettelossa:

Deutsche Illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts. Hrsg. von Wolfgang Harms. Band I. Die Sammlung Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel. Kommentierte Ausgabe. Teil 1: Ethica. Physica. Hrsg. von Wolfgang Harms und Michael Schilling zusammen mit Barbara Bauer und Cornelia Kemp. Tübingen 1985.

Ottocento/Novecento. Italiaanse kunst 1870-1910. Samenstelling tentooningstelling: Gianna Piantoni, Fred Leeman. Zwolle 1988.

5.10. Esinelähteet ja materiaaliset lähteet

Esinelähteisiin ja materiaaliin lähteisiin viitataan usein kuvien kautta. Teknisesti viite tehdään tällöin samalla tavoin kuten kuvitukseen, mutta kuvatekstistä tulee käydä ilmi, missä viittauksen kiinteä tai irtain kohde sijaitsee. Talosta on mainittava paikkakunta ja osoite vähintään kylän tarkkuudella. Kaupunkitalot yksilöidään katuosoitteella.

Museoiden kokoelmissa oleviin esineisiin viitataan samojen periaatteiden mukaan kuin arkistolähteisiin: Esineestä on kerrottava sen sijaintipaikka, kokoelma johon esine kuuluu sekä esineen signum. Yksityiskokoelmassa olevien esineiden sijaintia ei saa kertoa ilman kokoelman omistajan lupaa.

Kansallismuseon kokoelmassa säilytettävään esinelähteeseen viitataan näin:

Liukuslahden kivikautiselta asuinpaikalta löydetyt kvartsikappaleet (KM 32355:39 ja KM 32355:41) saattavat olla esineitä, mutta varmuutta tästä ei ole.

Esimerkin viite koostuu Kansallismuseon kokoelman lyhenteestä (KM) sekä esineiden yksilökohtaisesta kokoelma numerosta.

Viittauksen kohteena voi olla hyvin erilaisia esineitä eri aikakausilta, mutta museon kokoelmissa oleviin esineisiin viitataan aina samojen periaatteiden mukaan. **Esimerkiksi:**

Tampereen museoiden Kullervo-traktori (HM 1259:17) edustaa uudenlaista konservointiajattelua.

Esine voi olla myös yksityisomistuksessa. Yksityisomistuksessa olevien esineiden tarkan sijaintipaikan ilmoittamiseen tarvitaan omistajan lupa. Ellei lupaa ole, ei omistajaa tai sijaintipaikkaa kerrota, vaan ilmoitetaan esineen olevan yksityisomistuksessa tai yksityiskokoelmassa.

Jos siis viittaat esimerkiksi kuvan kautta Pihtiputaan mummon omistamaan tyhjään viinapulloon, käytä kuvaviitettä (KUVA 5) ja laadi esimerkiksi seuraavanlainen kuvateksti:

KUVA 5. Vihertävästä lasimassasta puhallettu viinapullo on 1890-luvulta. Pullon omistaa Amalia Vanhala, Pihtipudas.

Lähdeluetteloon esinekokoelmat merkitään samojen periaatteiden mukaisesti kuin arkistokokoelmat. Yksityisomistuksessa olevat esinekokoelmat merkitään lähdeluetteloon samalla tavoin kuin yksityisomistuksessa olevat kirjalliset lähteet.

6. Miten lähdeluettelo laaditaan?

Tämä kappale käsittelee lähdeluettelon rakennetta. Lähdeluettelon rakennetta koskeva pääsääntö on, että tutkimuksen primaarimateriaali esitellään ennen sekundaarimateriaalia. Viimeisenä esitellään aina tutkimuskirjallisuus.

6.1. Lähdeluettelon rakentaminen

Lähdeluettelon tarkoitus on antaa aineiston sijainnista sellaiset tiedot, että lukija löytää halutessaan kaikki ne informaatioyksiköt, joihin tutkimuksessa, opinnäytteessä tai tieteellisessä artikkelissa on viitattu. Lähdeluetteloon merkitään kaikki ne arkistot ja kokoelmat, joissa tutkimuksessa käytettyä aineistoa säilytetään. Lähdeluetteloon ei saa merkitä sellaisia arkistoja, kokoelmia tai teoksia, joihin tutkimuksessa tai opinnäytteessä ei viitata. Yleensä lähdeluetteloon ei myöskään merkitä sellaisia yleisteoksia tai sanakirjoja, joita on käytetty tutkimuksen oheismateriaalina.

Lähdeluettelo sijoitetaan aina tutkimuksen loppuun, loppusanojen tai yhteenvedon jälkeen. Lähdeluettelon perään voi tarvittaessa sijoittaa **LYHENTEET, LIITTEET** ja **HAKEMISTOT**. Esimerkkilähdeluettelon perässä on lyhenneluettelo.

Lähdeluettelo aloitetaan aina uudelta sivulta otsikolla **LÄHTEET** tai **LÄHDELUETTELO**. Lähdeluettelossa on kaksi osaa.: Ensimmäisessä osassa esitellään **tutkimusaineisto aineistoryhmittäin**. Toisessa osassa esitellään **tutkimuskirjallisuus**. Tutkimuskirjallisuutta esittelevän lähdeluettelon osan voi otsikoida myös sanalla **kirjallisuus**.

Aineistoryhmät esitellään siten että edetään primaarimateriaalista kohti sekundaarimateriaalia. Tutkimuskysymyksen kannalta tärkeimmät aineistoryhmät sijoitetaan siis lähdeluettelossa ensimmäiseksi.

Lähdeluettelon rakenne on aina tutkimuskohtainen, sillä primaarisuus määräytyy tutkimuskysymyksen perusteella. Jos tutkimuskysymys koskee esimerkiksi porilaisen hotelli Otavan työilmapiiriä, sijoitetaan ensimmäiseen lähderyhmään työntekijöiden haastattelut. Jos tutkimusaiheena taas on esimerkiksi englantilaisen varhaisromanttisen kaunokirjallisuuden kuva teollisesta vallankumouksesta, on sijoitetaan lähdeluettelon ensimmäiseksi ryhmäksi se

kaunokirjallisuus, jota on käytetty primaariaineistona. Jos taas tutkitaan suomalaisessa elokuvassa ja kirjallisuudessa esitettyjä näkemyksiä lokakuun vallankumouksesta, sijoitetaan analysoidut elokuvat ja kirjat lähdeluettelon ensimmäisiksi ryhmiksi. Jos tutkimuksen kohteena on 1600-luvun suomalainen puutarhataide, koostuu ensimmäinen lähderyhmä luultavasti kirjallisesta arkistoaineistosta.

Tutkimusaineiston viimeinen ryhmä on usein otsikoitu termillä **aikalaiskirjallisuus** tai **vertailuaineisto**. Tämän ryhmän ja tutkimuskirjallisuuden välinen raja on usein ”veteen piirretty viiva”.

Lähdeluettelon merkittyjen aineistoryhmien lukumäärä vaihtelee, ja aineiston ryhmittelyssä kannattaa aina käyttää tervettä järkeä! Aineistoryhmien lukumäärä kannattaa pitää pienenä.

Lähteet merkitään jokaisen ryhmän sisällä pääsanan mukaiseen aakkosjärjestykseen. Jos pääsana ei ole sukunimi, aakkosjärjestyksen määrää muun pääsanan ensimmäinen sana. Vieraiden kielten artikkelit jätetään aakkostaessa ottamatta huomioon. Lähteiden kuvailut voi erotella toisistaan tyhjällä rivillä. Kirjallisuuden kuvailukieli on yleensä sama kuin lähteenä käytetyn julkaisun kieli, sillä ”sekakielistä” kuvailua on vaikea ymmärtää. Englanninkielisen teoksen lähdetiedot merkitään siis kokonaisuudessaan englanniksi ja saksankielisen teoksen lähdetiedot saksaksi.

Laajapohjaisen, arkistoaineistoa ensisijaisesti käyttävän opinnäytteen lähdeluettelo voi sisältää esimerkiksi tällaisia aineistoryhmiä:

1. Kirjallinen arkistoaineisto
2. Haastattelut
3. Julkaistu kirjallinen aineisto
4. Materiaaliset lähteet, kartat ja kuvat
5. Elokuvat, TV-ohjelmat ja radio-ohjelmat
7. Äänitteet
8. Aikalaismateriaali
9. Tutkimuskirjallisuus

Esimerkin lähdeluettelossa on paljon aineistoryhmiä. Perustutkintotasaisen opinnäytteen lähdeluettelossa on yleensä paljon vähemmän aineistoryhmiä. **Tavallisen proseminaarityön lähdeluettelossa ryhmittely näyttää yleensä tällaiselta:**

- 1 **Tutkimusaineisto**
- 2 **Kirjallisuus**

tai

1. **Tutkimusaineisto**
2. **Aikalaislähteet ja vertailumateriaali**
3. **Tutkimuskirjallisuus**

Esimerkkilähdeluettelon ryhmissä 1-7. on kuvailtu tutkimusaineistoa. Ryhmä 8. on aikalaislähteiden ryhmä. Ryhmässä 9 kuvaillaan tutkimuskirjallisuutta.

Ei ole olemassa yhtenäistä lähdeluettelon kaavaa: Lähdeluettelo on yhtä yksilöllinen kuin tutkimuskin. Aineisto ryhmitellään aina tutkimuskysymyksen määrittämän primaarisuuden perusteella, ja niinpä esimerkiksi tietokonepelit voivat hyvin muodostaa oman lähderyhmänsä. Maisemantutkimuksen opinnäytteissä on usein tarkoituksenmukaista esitellä kartat omana ryhmänään. Kvantitatiivista tutkimusotetta edustavissa opinnäytteissä on paikallaan esitellä tilastot omana lähderyhmänään. Jos tutkimuksen lähteistössä on paljon kirjeitä, kannattaa erottaa kirjekokoelmat omaksi aineistoryhmäkseen. Samaan tapaan voidaan erottaa omiksi alaryhmikseen esimerkiksi kaunokirjallisuus ja muu aikalaiskirjallisuus.

Tutkimuskirjallisuus esitellään lähdeluettelossa aina viimeisenä. Tutkimuskirjallisuus esitellään aina yhtenäisenä ryhmänä, johon kuuluu sekä perinteisessä että sähköisessä muodossa oleva tutkimuskirjallisuus, yhtä hyvin artikkelit ja julkaisemattomat opinnäytteet kuin monografiatkin. Tähän ryhmään sijoitetaan toisinaan myös asiantuntijahaastatteluja ja kirjeitse saatuja asiantuntijalausuntoja.

6.2. Digitaaliset lähteet lähdeluettelossa

Sähköinen aineisto on esimerkkilähdeluettelossa jaoteltu alkuperäislähteisiin ja tutkimuskirjallisuuteen samoin perustein kuin muutkin lähteet. Digitaalisia lähteitä varten ei tässä esimerkkiluettelossa ole omaa ryhmäänsä. Digitaalisen kulttuurin tutkijat erottelevat digitaaliset lähteet eri ryhmiin tutkimuskysymykseen perustuvassa primaarisuusjärjestyksessä. Ensimmäinen lähderyhmä voi hyvin olla esimerkiksi Roskapostikirjeet. Digitaaliset lähteet kuvaillaan lähdeluetteloon samojen periaatteiden mukaan kuin muutkin lähteet. Digitaalisia lähteitä ei lähdeluettelossa eroteta omaksi ryhmäkseen, ellei erotteluun ole tutkimuskysymykseen perustuvaa erityistä syytä. **Huomaa, ettei internetlähteen kuvailuksi lähdeluettelossa koskaan riitä pelkkä lähteen osoitetieto.**

Sähköisesti julkaistua tutkimuskirjallisuutta ei koskaan eroteta omaksi ryhmäkseen. Se sijoitetaan aina muun tutkimuskirjallisuuden joukkoon ja kuvaillaan samojen periaatteiden mukaisesti kuin muukin tutkimuskirjallisuus.

Tapio Onnelan (Turun yliopisto, kulttuurihistoria) ja Jaakko Suomisen (Turun yliopisto, digitaalinen kulttuuri) tekemä digitaalisten lähteiden viittausopas on julkaistu verkossa osoitteessa <http://www.utu.fi/hum/satakunta/digi/viittausopas/>

Oppaassa annetaan yksityiskohtaisia ohjeita, miten erilaisiin digitaalisiin lähteisiin ja aineistoihin (esim. verkkosivustoihin, sähköpostiviesteihin, tietokonepeleihin ja cd-romppuihin) voi tieteellisessä tutkimuksessa viitata.

7. Esimerkkilähdeluettelo

Tämä lähdeluettelo on fiktiivinen.

LÄHDELUETTELO

1. Haastatteluaineistot

Suomalaiset arkistot

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen aineistokokoelma. (KMLA), Pori.
Kulttuurien välinen kommunikaatio Satakunnassa -projektin
haastattelut 2003-2004.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Joensuun perinnearkisto, Joensuu (SKS:J).
Äänitteet KarTL 87.1-39.

2. Kirjallinen arkistoaineisto

Ranskalaiset arkistot

Archives du Ministère des Affaires Etrangères, Paris (AMAE).
Série Europe 1918-1929. Finlande 16.

Saksalaiset arkistot

Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Abt. III: Geheimes Hausarchiv, München (BHGH).
Kabinettsakten, König Ludwig II.
Nachlass Pfistermeisters.

Suomalaiset arkistot

Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki (HYK).
Richard Faltins brevväxling. Coll. 52.
Z. Topelius' brevväxling. Coll. 244.

Kansallisarkisto, Helsinki (KA).
Rudolf Holstin kokoelma 29.
U.L. Lehtosen kokoelma 77.

Turo Unhon perhearkisto, Mikkeli.
Ilmari Unhon leikekirja.

3. Painettu ja sähköisissä kokoelmissa julkaistu alkuperäisaineisto

Documents on British Foreign Policy 1919-1939. First Series IX. Edited by Rohan Butler And J.T.P.Bury. London 1960. (DBFP)

Internet Medieval Sourcebook. Fordham University Center for Medieval Studies. [Last modified January 8, 2000, ref. October 20, 2000]
www.fordham.edu/halsall/s.book.html.
(IMS)

König Ludwig II. und Richard Wagner: *Briefwechsel*. Vierter Band: Ergänzende Urkunden. Mit anderen Urkunden in vier Bänden hrsg. vom Wittelsbacher Ausgleichsfonds und von Winifred Wagner. Bearbeitet von Otto Strobel. Karlsruhe 1936.

Liszt, Franz, Wagner, Richard: *Briefwechsel*. Leipzig, UP, 1986.

Testaments of the Grand Princes of Moscow. Translated and edited with commentary by Robert Craig Howes. Ithaca, New York 1967. (TGPM)

4. Sanoma- ja aikakauslehdet

Allgemeine Zeitung, Augsburg 1865.(AZ)

Neue Freie Presse, Wien 1874, 1898.(NFP)

Turun Sanomat, Turku 1962-1964 (TS).

Uusi Suomi, Helsinki 1971 (US).

Le Vie d'Italia, Milano 1935.(LVI)

5. Elokuvat, televisio-ohjelmat ja äänitteet

Suomen elokuva-arkisto, Helsinki (SEA)

Finlandia-katsaus 1, 5.3.1943. Mannerheim-ristin ritarien mitalien jakotilaisuus, Saksan kauppavaltuuskunnan vastaanotto Malmin lentokentällä, Suomen ja Ruotsin välinen jääpallomaatottelu, Helsingin kaupungin liikennelaitoksen ohjeet raitiovaunuissa liikkumisesta, lennokkinäytös Helsingin Messuhallissa. 225 m (8 min).

Villi Pohjola (Den vilda Norden). Sk: Aarne Tarkas. O: Aarne Tarkas. K: Esko Nevalainen. Le: Kauko Vuorensola. La: Kai Lappalainen. M: Harry Bergström. Ä: Gösta Salminen-Tuomo Kattilakoski. N: Tapio Rautavaara (Tundra-Tauno), Elina Pohjanpää (Karin Turkka), Aino-Maija Tikkanen (Maija), Matti Oravisto (nimismies), Matti Tamminen (pormestari Markus), Leo Jokela (korttihuijari), Uljas Kandolin (konstaapeli Hurja), Jalmari Parikka (Musta-Pekka),

Lasse Pöysti (kapakkapianisti). T: Fennada-Filmi/Mauno Mäkelä. E: 30.9.1955. - 5882/29.9.1955. Videokopion pituus 99 min.

Yleisradion arkisto, Helsinki (YA)

A-studio. To: Markus Leikola. T: YLE-1/Jyrki Koulumies. E: 28.12.1989.

A-studio. To: Eva Polttila. T: YLE-1/Jyrki Koulumies. E: 29.12.1989.

Yleisradion äänilevyistö, Helsinki (YÄ)

Jurva, Matti: Iskelmiä. Finlandia PSOP 54. - +LP 11.262.

Mrs. Miller: Will Success Spoil Mrs. Miller. Capitol T 2579. 1968. - +LP 8.576.

Muut äänitteet

Karady, Katalin: Add a kezed. Qualiton LPM 16728. 1988.

6. Kvalälhteet

Kuvajulkaisut

Deutsche Illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts. Hrsg. von Wolfgang Harms. Band I. Die Sammlung Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel. Kommentierte Ausgabe. Teil 1: Ethica. Physica. Hrsg. von Wolfgang Harms und Michael Schilling zusammen mit Barbara Bauer und Cornelia Kemp. Tübingen, Univ. Verl., 1985.

Ottocento/Novocento. Italiaanse kunst 1870-1910. Samenstelling tentoonstelling: Gianna Piantoni, Fred Leeman. Zwolle, Italice, 1988.

Muut kvalälhteet

Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel (HAB). *Wie sick een Munsieur a la mode kleeden sal.* 1628. Radeeraus 21,0 x 29,3.

Musée d'Orsay, Paris (MdO). Vittore Grubicy: *Mattina-Lago Maggiore.* 1894. Ölly 47,4 x 41,1.

7. Aineelliset lähteet ja rakennukset

Turun Tuomiokirkko, Turku (TT).

Amalia Vanhalan kokoelma, Pihtipudas.

8. Aikalaiskirjallisuus ja aikalaishaastattelut

Arndt, Ernst Moritz: *Geist der Zeit*. Zweite Auflage. S.l. 1807.

Barrington, E.: *Loistava Apollo. Byronin elämä*. Suomentanut Aino Tuomikoski. Helsinki 1926.

Flodin, Karl och Ehrström, Otto: *Richard Faltin och hans samtid*. Helsingfors, Söderström, 1934.

Förster, Bernhard: *Deutsche Colonien in dem oberen Laplata-Gebiete mit besonderer Berücksichtigung von Paraguay. Ergebnisse eingehender Prüfungen, praktischer Arbeiten und Reisen, 1883-1885*. Zweite Auflage. Leipzig 1886.

Orko, Risto, tuotantopäällikkö. 24.3.1991 (Puhelinhaastattelu, Hannu Salmi, muistiinpanot).

Tappert, Wilhelm: Richard Wagner in Berlin. *Bayreuther Festblätter in Wort und Bild*. Zum Besten der Bayreuther Festspiele herausgegeben von der Central-Leitung des Allgemeinen Richard Wagner -Vereines. München 1884.

Unho, Satu, kanslisti. 29.3.1991 (Haastattelu, Hannu Salmi, nauhoite).

9. Kirjallisuus

Deleuze, Gilles: *Autiomaan*. Kirjoituksia vuosilta 1967-1986. Gaudeamus, Helsinki, 1992.

D’Emilio, John & Freedman, Estelle: *Intimate Matters. A History of Sexuality in America*. Harper & Row, New York, 1988.

Dreyfus, Hubert L & Rabinow Paul: *Michel Foucault. Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Second edition. Chicago University Press, Chicago, 1983.

Ehrnrooth, Jari: Tuottaako uusi näkökulma “uutta historiaa”. Esimerkkinä Foucault’n diskurssianalyysin sovellus oppihistoriaan. *Historian päivät 1988*. Toim. Rauno Endén. Historian Arkisto 93. Suomen Historiallinen Seura, Jyväskylä, 1989.

Kupiainen 2002a

Kupiainen, Ewert: Lyhyt johdatus kaikkeuden olemukseen. *Kaiken lyhyt historia*. Toim. Mäki, Matti. SKS, Helsinki, 2002.

Kupiainen 2002b

Kupiainen, Ewert: Pitempi selonteko olevaisen lähtökohdista. *Olevaisen pitkä historia*. Toim. Kuoppa, Kari. SKS, Helsinki, 2002.

Nurmiainen, Jouko: *Feodalismien käsite 1900-luvun länsimaisessa historiankirjoituksessa*.
[WWW] Yleisen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, maaliskuu 1998.
www.helsinki.fi/hum/hist/gradut/nurmiain/.

Peltonen, Matti: *Mikrohistoriasta*. Gaudeamus, Helsinki, 1999.

LYHENTEET

AMAE: Archives du Ministère des Affaires Etrangères
AZ: Allgemeine Zeitung
BHGH: Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Abt. III: Geheimes Hausarchiv
DBFP: Documents on British Foreign Policy
HAB: Herzog August Bibliothek
HYK: Helsingin yliopiston kirjasto
IMS: Internet Medieval Sourcebook
LVI: Le Vie d'Italia
MdO: Musée d'Orsay
KA: Kansallisarkisto
KMLA: Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen aineistokokoelma
NFP: Neue Freie Presse
SEA: Suomen elokuva-arkisto
SKS: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
SKS:J: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Joensuun perinnearkisto
TGPM: Testaments of the Grand Princes of Moscow
TS: Turun Sanomat
TT: Turun Tuomiokirkko
US: Uusi Suomi
YA: Yleisradion arkisto
YÄ: Yleisradion äänilevyistö

8. Suomalaisen arkistojen vakiintuneita lyhenteitä

Oheisessa luettelossa on eräitä vakiintuneita kotimaisten arkistojen ja muiden tiedonhallintainstituutioiden lyhenteitä. Vaikka lyhenteet ovatkin vakiintuneita, on tutkielmaan aina hyvä liittää luettelo siinä käytetyistä lyhenteistä. Arkiston lyhenne tulee liittää myös aineiston kuvailuun. Tässä luettelossa esitellyistä vakiintuneista lyhenteistä voi päätellä, millaisella periaatteella voi tarvittaessa rakentaa myös omia lyhenteitä.

Ulkomaisten arkistojen vakiintuneita lyhenteitä kannattaa tiedustella arkiston henkilökunnalta. Vakiintunut lyhenne esitellään yleensä myös arkiston käyttösäännöissä. Tämän oppaan liitteenä on Turun yliopiston Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkiston käyttösäännöt, jotka valottavat hyvin arkistojen käyttämiseen liittyviä eettisiä periaatteita.

EIVÅ	Etnologiska institutionen vid Åbo Akademi
EK	Eduskunnan kirjasto
EKM	Etelä-Karjalan museo (Lappeenranta)
EPMM	Eteläpohjanmaan maakuntamuseo (Seinäjoki)
HMA	Hämeenlinnan maakunta-arkisto
HKM	Helsingin kaupungin museo
HKHM	Hämeenlinnan kaupungin historiallinen museo
HYA	Helsingin yliopiston arkisto
HYHL	Helsingin yliopisto, Historian laitos
HYK	Helsingin yliopiston kirjasto
HYKL	Helsingin yliopisto, Kansatieteen laitos
JYK	Jyväskylän yliopiston kirjasto
JMA	Jyväskylän maakunta-arkisto
KA	Kansallisarkisto, ent. Valtionarkisto (VA)
KKTK	Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (Helsinki)
KKTK:BSS	Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Byrån för svenska språket
KKTK:NT	Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Nimitoimisto
KKTK:SMS	Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Suomen murteiden sanakirjan kokoelmat, ent. Sanakirjasäätiö (SS)
KKTK:VKS	Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Vanhan kirjasuomen sanakirjan kokoelmat
KM	Kansallismuseo

KM:00	Kansallismuseon esinekokoelma, merkintä koostuu kansallismuseon lyhenteestä ja esineen numerosta.
KSM	Keski-Suomen Museo (Jyväskylä)
KyMM	Kymenlaakson maakuntamuseo (Kotka)
LKM	Lahden historiallinen museo (Lahden kaupunginmuseo)
LMM	Lapin maakuntamuseo (Rovaniemi)
MV	Museovirasto
MV:HTKA	Museovirasto, Historian toimiston kuva-arkisto
MV:KTKA	Museovirasto, Kansatieteen kuva-arkisto
MV:KTKKA	Museovirasto, Kansatieteen toimiston käsikirjoitusarkisto
MV:PA	Museovirasto, Perinnearkisto
OMA	Oulun maakunta-arkisto
OpM	Opetusministeriö
P-KM	Pohjois-Karjalan museo (Joensuu)
PM	Pohjanmaan museo (Vaasa)
PPM	Pohjois-Pohjanmaan museo (Oulu)
SatM	Satakunnan museo (Pori)
SRTM	Suomen rakennustaiteen museo
SEA	Suomen Elokuva-arkisto
SKS	Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, kansanrunousarkisto (Helsinki)
SKS:E	SKS:n Ethnographica-kokoelma
SKS:KRK	SKS:n Kalevalan riemuvuoden keruukilpailun kokoelma
SLS	Svenska Litteratursällskapet arkiv (Helsingfors)
SMA	Savo-Karjalan maakunta-arkisto (Mikkeli)
SMY	Suomen muinaismuistoyhdistys
TaYK	Tampereen yliopiston kirjasto
TaYKpL	Tampereen yliopisto, Kansanperinteen laitos
TKU/TYKL	Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkisto
TLMM	Tornionjokilaakson maakuntamuseo (Tornio)
TMA	Turun maakunta-arkisto
TMM	Turun maakuntamuseo
TYK	Turun yliopiston kirjasto

UM	Ulkoministeriö
VMA	Vaasan maakunta-arkisto
YLE:K	Yleisradion kirjasto ja tietopalvelu
YLE:A	Yleisradion arkisto

Paikallismuseoista ja paikallisarkistoista käytetään yleensä lyhennettä, joka muodostuu paikkakunnan nimestä ja M- tai A- kirjaimesta.

Esim: Myrskylä M
PoriA

LIITE :
TURUN YLIOPISTO TKU/TYKL-ARKISTO
**TURUN YLIOPISTON KULTTUURIEN TUTKIMUKSEN LAITOKSEN
TKU/TYKL-ARKISTON KÄYTTÖSÄÄNNÖT**

1. TKU/TYKL-arkisto on **tutkimusarkisto**, jonka aineistoja käytetään tutkimus- ja opetustarkoituksiin. Arkiston kokoelmat ovat tutkimus- ja opetuskäyttöä varten avoimet kaikille lukuun ottamatta rajoitusten alaisia kokoelmia.
2. Arkiston kokoelmien käyttäjän on nimikirjoituksellaan vakuutettava, että hän noudattaa tietosuoja- ja arkistolainsäädäntöä sekä arkiston käyttösääntöjä.
3. Alkuperäisaineistojen käyttö on mahdollista vain kulttuurien tutkimuksen laitoksen tiloissa.
4. Kokoelmia on käsiteltävä niitä vahingoittamatta. Mahdolliset vahingot asianomainen on velvollinen korvaamaan arkistolle. Arkiston käytöstä annettujen ohjeiden rikkojalta voidaan kieltää arkiston käyttöoikeus.
5. Luovuttaessaan aineistoa arkistoitavaksi kerääjä allekirjoittaa **luovutusopimuksen**, jossa määritellään aineiston tulevan käytön ehdot ja rajoitukset. Arkistoaineiston luovuttaja voi rajata aineistojensa käyttöä joko a) informanttien pyynnöstä tai heidän suojaamiseksi, jotta informantille arkaluontoiset tai vahingolliset tiedot eivät tulisi julkisuuteen (anonymiteetin varmistus) tai b) turvataksaan tutkijan ensikäyttösuojan, jotta aineistosta tekeillä oleva tutkimus voisi valmistua. Enskäyttösuoja on enimmillään 5 vuotta aineiston keräämisestä. Erillisellä anomuksella, johon liitetään työn ohjaajan lausunto, voidaan ensikäyttösuojaa jatkaa. Myös arkisto voi rajata aineiston käyttöä harkintansa mukaan. Arkisto varaa itselleen oikeuden päättää arkistoitavan materiaalin vastaanottamisesta.
6. Aineistoa saa **siteerata ja referoida** tutkimuksissa hyvän tavan mukaisesti, ja lähdeviitteissä on viitattava aineistoon arkiston osoittamalla tavalla. Aineistoa käytettäessä on huolehdittava niiden henkilöiden ja tahojen tietosuojasta, joita koskevia tietoja aineisto sisältää. Informanttien nimet ja muut tunnistetiedot on muutettava tai häivyttävä ellei informantilta ole saatu dokumentoitua lupaa (allekirjoitettu haastattelusopimus tai haastattelun alussa tapahtuva suullinen, dokumentoitu sopimus) hänen henkilötietojensa käyttämiseen.
7. **Lupa aineiston julkaisemiseen** pyydetään arkistosta vastaavilta henkilöiltä. Julkaisussa on mainittava Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos kokoelmien säilytyspaikkana. Käyttäjä on velvollinen luovuttamaan arkistolle korvauksetta yhden kappaleen julkaisua, jossa on käytetty arkiston aineistoja.
8. Aineistosta on mahdollista saada maksullisia jäljenteitä arkistosta vastaavan henkilön harkinnan mukaan, mikäli **kopiointi** tietosuoja- ja muun lainsäädännön kannalta ja aineistoa vahingoittamatta on mahdollista. Kopioita tilattaessa tilaaja allekirjoittaa aineiston **käyttöehtositoumuksen**, jossa määritellään, mihin tarkoitukseen aineistoa voidaan käyttää. Kopioita ei saa käyttää muuhun kuin käyttöehtositoumuksessa määriteltäviin tarkoituksiin. Niitä ei saa luvatta luovuttaa muille tahoille tai kopioida.

Jos aineistosta tehdään digitaalinen kopio, on se toimitettava takaisin kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistoon.

Kulttuurien tutkimuksen laitos, 20014 TURUN YLIOPISTO, puh. (02) 333 5081

Säädökset: Laki viranomaistoiminnan julkisuudesta (621/1999), Henkilötietolaki (523/1999) sekä voimassa oleva arkisto- ja tekijänoikeuslainsäädäntö